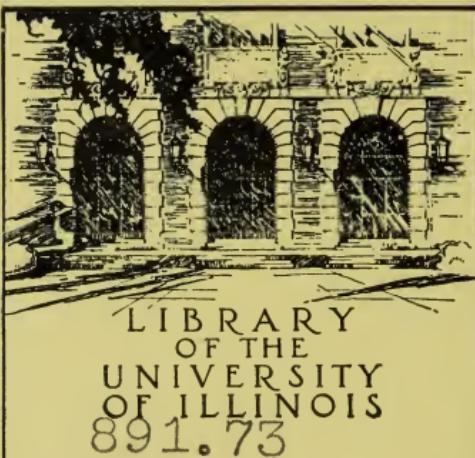


891.735  
K84  
Osu:U





K84

Osu:U





ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА  
ОСИПА ГАНАСТАЗІЙ КОЧАН  
ЗДА

ВОЛОДИМИР КОРОЛЕНКО.

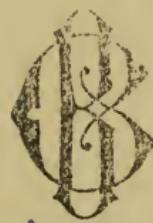


# Судний день.

(„Йом-кіпур“)

з російського переклав

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА  
ОСИПА ГАНАСТАЗІЙ КОЧАН  
ЗДА



Med. univ. DR. J. TURYN  
WIEN  
ХУШ. Gersthoferstrasss • 138

ЛЬВІВ.

Накладом „Українсько-руської Видавничої Спілки“  
Зареєстр. спілки з обмеженою порукою.

З друкарні В. А. Шийковського.  
1900.



891.73

К 84

Osn:U

Автор поданого тут у перекладі твору\*) Володимир Короленко є один із найвидатнійших і найталановитійших сучасних росийських белетристів. Його «Очерки и рассказы» користуються у Росії великою популярністю. І недурно! Д. Короленко — справжній художник-белетрист — і в сих оповіданнях виявився в значній мірі його надзвичайний талант. Особливо гарні ті із його оповідань, де автор малює душевний настрій чоловіка в його відносинах до явищ природи, як на приклад: «Облачний день», «Лесь шумить», «Рѣка играєтъ». — Се справді — високо поетичні річи!

Більшість оповідань д. Короленка написана на живі сучасні теми і, завдяки надзвичайній доглядності автора і його всесторонньому знанню життя росийського народу, особливо просто-

\*) Через 10 день по жидівському новому році, який святкуються рано в осені, наступає у жидів празник «Йом-кіпур» (чищення). Місцеві християни звуть сей день «судним днем». Є повір'я, що в сей день жидівський чорт Хапун затаскує із синагоги одного жида. Причина цього повір'я лежить мабуть у тім, що святкування Йом-кіпура йде в супроводі дуже тужливих обрядів, які виповнюються в маленьких місточках західного краю на виду у тубольців християн.

го, яскравими рисами малюють нам житєву правду.

Добродій В. Короленко — родом Українець. Тим то деякі його твори узяті з українського життя. Одно із таких оповідань — »Судний день«, не дивлячи ся на трохи пессимістичну тенденцію, яку у нього вложено, написана з властивим авторови артизмом і відзначається ся діяльогами, повними сувіжого гумеру. Переклад цього оповідання ми тут і подаємо.

Із більших творів д. Короленка назведемо повість «Слѣпой музыкантъ» \*), де автор, між іншим поставив собі на меті уявити психольогію сліпого від народження, і з успіхом виконав се завдане. Ся повість так захоплює читача, що розпочавши її читати, не одірвеш ся від неї, поки не скінчиш. Укажемо ще на повість «В дурном обществѣ», малюючу побут тої відомої кляси, яка не має нї певної працї, нї певного пристановища, а живе «як птиці небесні».

Нарешті додамо, що д. Короленко ще не старий чоловік і тим-то можна сподіватись, що він дасть російській літературі ще неодин твір — відповідний його таланови.

Харків 1899 р. 12 грудня.

---

\* ) Ся повість переведена на укр. мову.

Огонь погас, а місяць сходить  
В лісі пасеться вовкулак.

Т. Шевченко.

Ось то: вийди ти, чоловіче, в ясну ніч з своєї хати, а ще краще за село на сугорочок і подиви ся на небо й на землю. Подиви ся, як по небу ходить ясний місяць, як миготять та іскряться зірки, як від землі встають легкі хмари і пливуть кудись, одна за другою, неначе запізнені мрачини нічною дорогою.

А ліс стоїть замовленний і слухає, які чари встають у ньому о півночі, а сонна річка біжить і журчить і шепче щось надбережним яворам... І скажи ти мині після цього, чоловіче божий: чого тільки, яких див не може лучити ся он у тій божій хатчині, що люди зовуть білим сьвітом?

Всьо може лучити ся. Ось і знайомому мині новокаменському мірошникові теж раз трафила ся притичина. Як вам ще ніхто не росказував, так я, коли хочете, роскажу, тільки ви не примушуйте побожитись, що се всьо правда. Ні зашо не побожу ся, бо хоч я і чув її від самого мірошника, а все таки і досі не знаю, чи було се справді, чи не було.

Ну, та вже було, чи не було, а росказувати треба, як було.

Раз увечері, після вечірній у Новій Каменці — а млин від села буде верств так півтора, не більш, — мірошник вернувся домів щось не дуже по собі. А чого-б' йому бути не по собі, сього він і сам не сказав би ясно. В церкві усе йшло як слід, і наш мірошник, горлай не з останніх, читав на крилосі так голосно та так швидко, що й звичні люди дивувались.

— От чеше, вражий син, — казали добре люди з великим поважанням, — хоч би тобі одне слово розібрati. Прямо колесо вертить ся, котить ся і знаєм, що є у ньому спиці, а під лише углядь хоч одну. Ог так і він читає: мова нїби коване колесо по каміню гремить, а слова нїяк не піймаєш.

А мірошник слухав, що люди проміж себе кажуть й радів. Умів таки потрудити ся задля Господа Бога: язиком молотив мов інший здоровенний парубок ціпом на току, так що нарешті навіть у горлянці пересохло і очі на лоба полізли.

По службі батюшка покликав до себе мірошника, напоїв чайом, та й фляшину з травником постановили на стіл повненьку, а зі столу взяли вже порожненьку. Після сього вже високо стояв місяць над полем і зазирає у маленьку та бистру річку Каменку, коли мірошник вийшов з попівської господи і помандрував селом до себе у млин.

З селян хто вже спав, хто сидів при світлі каганця у хатах за вечерею, а були й такі,

яких тепла та ясна осіння ніч виманила на вулицю. І сиділи собі старі люди на присьбах, а молоді під тинами, у густій тіни від хат та від вишневих садків, так що й роздивити ся не було можна і тільки чутно було то тут то там тиху людську мову та здержаній съміх, або інший раз необачний поцілунок якої-небудь молодої пари...

Е, мало хиба що дієТЬ ся часом у густій тіни під вишнями от у таку ясну та теплу ніч!

Але хоч мірошникові не було видко людей, та проте люди добре бачили мірошника, бо він ішов саме посеред вулиці по місяцю. — Тим-то деінде йому промовляли:

— Добрий вечір, пане мірошнику. А чи не від батюшки се ви йдете? Чи не у нього ви загостювали ся так довго?

Усі знали, що більш ніж од кого йому йти, але мірошникові се було приємно і він відповідав не без пихи і не спинюючи ся:

— Еге, загостював ся таки трохи!... і йшов собі далі гордовитою ходою...

А інші сиділи тихенько під повітками і тільки ждали, аби він пройшов швидче та не углядів, що вони тут. Але не такий був чоловік мірошник, щоб пройти мимо, або забути тих людей, що йому були винні за муку, або поміл, або й прямо узяли у нього грішми на процент. Та дарма, що їх погано було видно у тіни і що вони мовчали, неначе води у рот понабирали, — мірошник всеж таки зупиняв ся і казав сам:

— А здоровеньки були! Тут ви? Мовчіть чи не мовчіть, як собі хочете, а мені довжок готуйте, бо речинець завтра в ранці-раненько. А я дожидати не буду, от що!

І потім ішов знов далі вулицею, а його тінь бігла побіч нього, та така чорна, що мірошник, чоловік книжний і завжди охочий поміркувати при нагоді, думав собі:

— От яка чорна тінь, аж дивно! На чоловікови свитка біліща муки, а тінь від неї чорніша сажі...

Тут порівняв ся він з корчмою жида Янкеля, що стояла на шпильочку, недалеко вже від виїзду. Шабаш вже скінчив ся ще як тільки сонце зайшло, але шинкаря в корчмі все-ж таки не було, а сидів там жидівський наймит Харко, що заступав усе Янкеля і дозирав його бахурів по шабашах і в празники. Він запалював їм съвічки і приймав своїми руками гроші від людей, бо жиди — се вже увесь съвіт знає — дуже додержують своєї віри: а ні за що в празник ні съвічу не запалять, ні гроший у руки не возьмуть, — гріх! Усе оце робив за них наймит Харко, що був з одставних солдатів, а Янкель, або Янклиха, а то і з бахурів хто тільки зорили, щоб який небудь пятак або семигривенник замісь виручки та не попав яким побитом у Харкову кишеню.

— Хитрі люди, ой й хитрі-ж! — думав про себе мірошник. — Уміють і Богові своїому додогдити, та й грошиків не опустить. Но й розумні-ж вони, теж треба сказати: куди нашим!

Він зупинився коло дверей на майданчику, дуже утоптаному людськими ногами, що товклися тут і в базар, тай і в звичайні дні увесь тиждень — і спитав:

— Янкель! А-гов, Янкель! Дома ти, чи може тебе нема?

— Нема, не бачиш, чи що! — відповідає наймит ізза шинквасу.

— А де?

— Де? в городі, он де. Ви пане мірошнику хиба не знаєте, який у них день?

— Який?

— Йом-кіпур!

— От росказав, так росказав! — подумав собі мірошник. А треба вам сказати, наймит, хоч і був собі простий наймит, та не те, що простий, а ще й жидівський — все-ж таки чоловік був письменний, служилий і пригордий. Любив задирати носа у гору і величати ся, а особливо перед мірошником. На крилосі теж читав, мабуть не гірш від самого мірошника, тільки що голос мав з тріщиною та забирає у ніс. Через те в Часослові ще й міг з Пилипом Гладким тягати ся, а що вже в Апостолі — ніjakим побитом. За те в чому другому ні за що, бувало, не попустить. Мірошник скаже одно слово, а він йому на зустріч друге, та як-раз же у поперек. Мірошник скаже деколи: »не знаю«, а наймит зараз: »а я таки знаю«. Одно слово, противний чоловік. Ось і тепер вшкварив таке, що мірошник навіть під шапкою нігтями заскріб, а сам ще й радіє.

— То ви, може, і тепер не догадали ся який се день?

— А на віщо міній знати усякий жидівський празник! — відповів мірошник з досадою. — Хиба я у них служу, чи як?

— Усякий? То-то й бо є, що не усякий! Сьогодні у них такий празник, що тільки раз у рік буває. Та ще що! А ось я вам скажу: такого другого празника на всім світі ні у кого не буває.

— Ну, ви вже скажете!

— Про Хапуна, я думаю, і ви чули?

— А!

Мірошник тільки свиснув. — Як же це він, справді і не догадав ся? І зазирнув у вікно жидівської хати: там долі були розіслані сіно й трава; в двійних і трійних съвітильниках горіли тонкі сольні съвічі мокомк і було чутно гудінє, неначе від кількох здоровенних, з чоловіка завбільшки, бджіл. То молода, ще недавно узята Янкелем, друга жінка і кілька жидинят, заплющивши очі, та цмокаючи губами, гуділи якісь молитви, у яких годі було ухопити і слово. Але було щось таке дивне у сїй молитві, здавало ся, хтось другий сидить у жидів в середині і плаче та причитує, згадує і благає. А кого і про що — хто його знає! Тільки буцім-то не про шинок та не про гроші.

Щось сумно стало на душі мірошникові від сїї жидівської молитви, ї моторошно і жалко. Він переглянув ся з наймитом, що чув також гудінє з поза корчмових дверей та сказав:

— Молять ся!... Так кажеш Янкель поїхав у місто?

— Поїхав.

— І що йому за охота? Ну, а коли його, як на те, Хапун і цапне?

— То-то й воно! — відповів наймит. — Коли-б однак от-так на мене, то дарма, що я воював з усіким бусурменським народом і маю медалю; ані за які-б, здається ся, карбованці не поїхав. Сидів би собі у хаті, не бійсь, із хати не вихватить!

— А чому? Як вже має кого ухопити, то ухопить і у хаті. Чому ж в хаті не можна?

— Чому? Чудно й питати, чому. Як вам треба вибрati шапку, або хоч рукавиці, то куди за ними підете?

— Та нікуди, вже, як у лавку.

— А через що у лавку?

— От-так пак! Через те, що в лавці шапок видимо-невидимо.

— От-тож бо є й є. Подивилися би ви тепер у синагозі: там же жидів видимо-невидимо! Товчуть ся, плачуть, кричать так, що на весь город чути од застави і до застави. А де, кажу, Мошки товчуть ся, туди й птиця летить. Дурний би був і Хапун, як би став замісъ того по лісах та по селах нишпорити та видивляти ся. Йому тільки один день у році й дається ся, а він би його так дурноувесь і пролітав. Та ще в якому селі жид є, а в якому, може, то і не найдеться.

— Ну, таких небогато.

— Хоч і не богато, та всеж таки є. Та таки з товни і вибирати краще.

Оба замовкли. Мірошник подумав, що поки і на сей раз наймит забив його хитрими словами і йому стало знов неприємно. А з вікон все несло ся гудінє та плач, та голосінє жидів

— Może, батька відмолюють? — сказав мірошник.

— А може.

— Та се ще чи правда? — забалакав мірошник, котрому схотіло ся і наймита подратувати та й жида так, звичайно, як чоловікові, стало трохи жалко. — Może так люди брешуть! Один дурень збреше, а другий і повірить.

Наймитові сі слова не сподобали ся.

— Бува й так, — сказав він, — інший чоловік ляпне так язиком без усякого намислу. От хоч би й ви на сей раз: хиба се я сам видумав, чи мій батько, чи сват, коли се відомо всьому съвіту.

— А ви-ж самі бачили? — спитав злобно мірошник, якого закортіло також угризти наймита словами.

А треба вам знати, що мірошник, коли запалював ся, то казав інколи, що не хоче знати навіть самого чорта, поки йому його не показуть от-так як на долонї. А тепер він саме розійшов ся.

— А ви-ж — каже — самі бачили? А коли не бачили, то й не кажіть, що воно й є, от що!

Наймит, хоч і одставний солдат і чоловік гострий, а тут троха спустив голосу і навіть

щось закахикав. Ну, та не такий — вовк би його з'їв! — й він чоловік був, щоб зовсім піддати ся.

— Брехати не буду, — каже, — сам ніколи не бачив. А ви, пане мірошнику, коли небудь Київ бачили?

— Ні не бачив, також брехати не буду.

— А от же він є, хоч ви його й не бачили!

Тут мірошник на таке ясне слово зовсім вилупив очі.

— От що правда, то правда, — згодився мірошник — таки Київ є, хоч я його і не бачив... Мабуть треба няти віри, коли добрі люди кажуть. Я бо, бачите, тес... я хотів спитати, від кого-ж ви чули?

— От так! від кого? А ви від кого про Київ чули?

— Тю, тю! От язик у вас, так язик! Прямо бритва, щоб він вам усох!

— Нічого майому язику відсихати, а ви краще вірте людям, коли усі так кажуть. Коли усі кажуть, значить се правда. А коли-б се не була правда, то всі не казали-б, а казали-б одні тільки брехуни, от що!

— Тю-тю-тю! Та зупини ся ти хоч на одну хвилину! А то товче словами по голові, неначе мокогоном по ступі. Я-ж вже й сам бачу, що не в той переулок завернув... А тільки, бачиш ти, я-б хотів знати, звідкіля він взяв ся, такий людський поговір.

— А звідтіля і взяв ся, що се буває що року. Що бува, про те люди й балакають, а чого не бува, про те й балакати не варта...

— А, от чоловік який! Та нї, стрівай, я таки ухоплю твою мову за хвіст, а то вертить ся, як дурна кобила на топчаку. Скажи-ж ти минੋ на милость, що-ж таке бува, от що.

— Гой, гой! то ви, бачу, й сього не знаєте, що бува в судний день?

— Як би знов, то і не питав би. Чую давно — люди верзуть, от так як би й ти: Хапун, Хапун, а як се розуміти, не знаю.

— Так би одразу й казали, що не знаю, я-б вам давно і росказав би, а то не люблю я таких гордих людей, йому треба горівки, так він попереду про воду забалакає: »от і випив би води, та не смашна«. Коли хочете знати, то я й роскажу, бо я таки побував по сьвітах, не то що ви, ніч-кури. Я і в місті жив, не по одному року і у жидів не у перше служу.

— А не гріх тобі? — взяв сумнів мірошника.

— Іншому кому гріх, а солдатові усе можна! Нам така й бомага видається ся.

— Хиба що бомага...

Потім вже солдат приязно росказав мірошникові усю правду про Хапуна і про те, як він у сей день що року хапає по одному жидові.

Хапун, треба і вам сказати, коли і ви як мірошник, сього не знаєте, се такий осібний жидівський чорт. Він, сказати, усім схожий і на нашого чорта, такий же чорний і з такими-ж рогами і крила у нього як у здоровенного кожана, тільки носить пейси та ярмулку, і силу має над самими жидами. Най зустрінеть ся із ним брат християнин хоч в саму північ, де не-

будь на пустирі, або хоч над самою ковбанею, він тільки утече, як полохливий пес. А над жидами дається йому воля: що року вибирає собі по одному і заволікує.

От задля цього вибору, призначується »Йом кіпур«, судний день. Жиди задовго вже до того дня моляться, плачуть, рвуть на собі одежду і навіть голови по щось обсипують золою з печі. Над вечір усі моляться у річці, або на ставах, а як зайде сонце,—ідуть бідолахи у свою школу і вже який звідтіля крик чути, так і не приведи Господи: усі гвалтують, а очі від жаху то заплющують... А вже у той час, як тільки небо загасне та зійде на ньому вечірня зіронька, Хапун вилітає з своєго місця і в'ється над »школою« і у вікна б'є крилами і вигляжує собі добичу. Але ось вже коли дійсний жах попадає на жидів, — се в саму північ. Вони занарошно запалюють усі съвічі, аби не було так моторошно, падають усі до долу і починають кричати, неначе їх хто ріже. І коли вони оттак лежать та надриваються, Хапун мов здоровий ворон, влітає в хату; усі чують, як від його крил холод іде по серцях, а той якого він наглядів раніше, чує, як йому в спину впиваються чортові пазурі... Бач, росказувати про се і то навіть мороз поза шкорою пройде, а як-же то бідолашному живодії!... Звичайно, кричить на усю біжницю. Ну, та хто тут почує, коли і всі теж ревуть, мов навіжені. А може який з сусідів і чує, що-ж тут вдієш — радий, що не йому випала лиха доля.

Наймит Харко сам чув не раз, як після того в місточку лунав згук труби та такий гучний, жалібний та довгий... То служка зі школи трубить на прощане, трубить наздогін своєму бідному братові, між тим як другі обувають в сінях »патинки« (бо в школу ходять в самих панчохах) і тихо розходяться по дворах. Бачив теж Харко, як вони становилися купками проти місяця і муркотіли щось і піднімалися на пальцях, дивлячись у нічне небо... А в той час, коли вже всі до одного розійдуться, долі в сінях стоять собі ще одна пара »патинків«, стоять собі сама одна та жде свого пана...

І скільки-б не ждала, ніколи не діждеться, бо у сей час над полями і лісами, над горами, ярами і долинами Хапун таскає хояїна патинків у повітрю, махаючи крилами та ховаючи ся од християнських очей... Радий проклятий, коли ніч випаде хмарна та темна. А як тиха та ясна, то як сьогодні, що місяць съвітить з усеї сили, то може надаремно чортяка і труди приймав.

— А чого-ж то так? — спитав у наймита мірошник та й злякав ся сам, щоб балакучий Харко не почав товкти його за се докірними словами. Але той на сей раз відповідав спокійно:

— А того, що, бачите, хай тілько який не будь навіть і не хитрий хрещений чоловік, хоч би і ви, наприклад, гукне чортяці: »Кинь! Се мое!« — він зараз же і випустить жида. Забе

крилами, закричить жалібно, немов підстрілений шулик і полетить собі далі, зоставившись на увесь рік без поживи. А жид упаде на землю. Добре, як невисоко падати, або потрапить в болото, на мягкє місце. А то все одно, пропаде без усякої користі. Ні собі, ні чортові.

— От так чудасія! — промовив мірошник, роздумуючи і зо страхом подивив ся на небо з якого місяць справді сьвітив з усієї сили. Небо було чисте і тільки поміж місяцем і лісом, що чорнів далеко за річкою, швидко летіла невеличка хмарка, як темна пушинка. Хмара, як хмара, але от що здало ся мірошникові трохи чудно: Наче і вітру немає і лист на шлях стоїть — не ворохнеть ся, мов зачарований, а хмара летить як птиця і прямісенько до міста!

— А подивіть ся лишень... що я вам покажу — сказав мірошник наймитові.

Той вийшов з шинку і обіпершись спиною об одвірок, промовив спокійно:

— Ну, то що-ж? Знайшли що показувати, хмара тай годі! Та Бог з ним...

— Те-те-те-те! Он воно що! — догадав ся наймит. — Та прямо у місто мандрує.

І оба почухали потилиці, задравши голови до гори.

А з вікон, як і ранійш, несло ся жидівське гудінє, видко було жовті, витягнені обличя, шапки на потилицях, заплющені очі, недвижні губи. Жидинята плакали, надривали ся і знов мірошникові здавало ся, що хтось другий у них

у середині плаче та благає про щось невідоме, давно-давно загублене і на пів вже забуте.

— Еге, час вже й до дому, — немов прокинувся мірошник. А я хотів було гроші Янкелю віддати.

— Можна, я приймаю за них — сказав на се наймит, дивлячи ся у бік.

Але мірошник прокинувся, ніби він не чув сих слів. Гроші були не такі малі, щоб от-так, просто, віддати якому небудь наймитові та ще пройдисьвітові, одставному солдатові. З такими грішми, чого доброго, узяв би собі, як кажуть, ноги за пояс, та й чкурнув не тільки з села а навіть з губернії. Шукай тоді вітра в чистому полі.

— Прощавайте, — сказав через те мірошник.

— Прощайте і ви! А гроші я приняв би.

— Не турбуйте ся: віддам і самому.

— Як знаєте. А узяти і узяв би: турбота невелика. Ну, час вже і шинок запирати. Ма будь окрім вас, ніяка собака не повернеться сьогодні.

Наймит знов почухав собі спину об одвірок, просвистів якось не зовсім приємно услід мірошникові і став запирати двері, на яких були намальовані білою фарбою кварти, чарка і бляшаний збанок. А мірошник спустився з сугорочка і пішов здовж вулиці у своїй білій свитці, а за ним знов побігла по землі чорна пречорна тінь.

Але тепер мірошник роздумував вже не вже про свою тінь, а зовсім таки про інше...

## II.

Мірошник пройшов не більше з десяти сяжнів, як у садочку по-за тином щось зашелестіло і зашуміло, неначе зняли ся дві здорові птиці. Але то були не птиці, а якийсь парубок з дівчиною, злякані тим, що мірошник зразу вийшов з тіни. Але парубок видко був не з по-лохливих: одійшовши ще далі у тінь, так що ледви тільки біліlli під вишнями дві постаті, він мідною рукою придержав сполохану дівчину і знов повів тиху розмову. А перейшовши ся ще трохи, мірошник почув щось таке, що навіть зупинив ся від великої досади...

— А ти — не знаю як тебе — підождав би хоч цілувати ся, — сказав він. А то цмокає, мов соловій в кущах — промовив він підійшовши до самого тину.

— А тобі, собачий сину, треба в чужі двері свій ніс сувати? — відповідав парубок в тіни. Так ось підожди, я й тебе поцілую дрючками по ногах. Будеш наперед знати, як людям ставати на перешкоді...

— Ну — ну! — сказав мірошник, відходячи. — Подумаєш, яку важку роботу робить... Та і подлий же якийсь парубок, так цмокає, аж чоловікові стає якось наче заздро...

Він постояв, подумав, почухав у голові і потім повернувшись у бік, заніс ногу через тин і пішов городами до вдовиної хати, що стояла трохи далі, край села, ще й згорбилася і похилилась до землі. Віконце було таке малесеньке, що його трудно було і розгледіти, коли-б ніч

була хоч трохи темнійша. Але тепер хата уся так і горіла від місячного сьвіту, солома на ній здавала ся золотою, а стіни срібними, і віконце чорніло на стіні, як прищурене око. Вогня у вікні не було. Мабуть старій з дочкою нічого було вечеряті, нії задля чого було й сьвітити. Мірошник постояв, потім стиха стукнув двічі у вікно і відішов у бік.

Недовго ще й поостояв, як дві повні дівоцькі руки міцно обвили ся круг його шиї, а між вусами так аж загоріло ся щось, як прилипли до мельникових уст палкі дівоцькі губи.

Е, що тут розказувати! Коли вас так хто цілував, то ви й самі знаєте, а як ніколи з вами нічого такого не трапляло ся, то не варт вам і казати.

— Пилипко, мій мілій жаданий! — казала дівчина ласкаючись, — прийшов таки.. Я вже ждала, зажидала ся, думала ізсохну без тебе, як та билинка без води.

— А не ізсохла — таки, слава тобі Господи! — подумав собі мірошник, притискаючи рукою не дуже-то худенький стан дівчини. — Слава Богу, ще нічого.

— Коли-ж будемо лагодити рушники? — забалакала дівчина, не здіймаючи рук з плечий Пилипових і обдаючи його палким поглядом, чорних, мов осіння ніч очий. — Вже незабаром Пилипівка.

Ся мова прийшла ся мірошникові не так до смаку як дівочі поцілуї. »Бач, куди гне«, подумав він собі. — Ой Пилипе, Пилипе, задасть

вона тобі і тепер хльору. Але все таки, набравши ся съміливости і одвівши свої очі на бік, він промовив:

— Ей, якаж ти, Галю, ласа. Зараз тобі й рушники. Як же се можна, коли я тепер сам мірошник і скоро може зроблю ся першим богатирем на селі, а ти — бідна вдовина дочка!

Дівку уразило таке слово, наче її ужалила гадюка. Вона одскочила від Пилипа і скопила ся рукою за серце.

— А я думала... ой, бідна моя головонько... Так чого же се ти, подлий чоловіче, стукав у віконце?

— От-так! — одповідав мірошник — чого стукав... А чому міній не стукати, коли твоя мати винна миній гроші? А тут ти вискочила та прямо цілувати ся. Щож міній... Я теж умію цілувати ся не згірше від людий!

І він знов простягнув по неї руку, але тільки що його рука доторкнула ся до дівоцького стану, як стан сей здрігнув, мов дівку укусила гадюка.

— Геть! — крикнула вона так сердито, що мірошник подав ся назад. — Я тобі не рублева бумажка, що ти мене хапаєш мов свою. Ось підійди ще, я тебе так огрію, що ти й на три роки забудеш ласувати.

Мірошник зтеряв ся.

— От яка палка! Щож я тобі, прости Господи, жид чи що дав ся, що ти от так паскудно лаєш ся.

— А то не жид, чи що? За полтинника вже рубель наріс, та ще тобі мало: до мене поліз за процентами. Геть! — кажу тобі, — мерзкий!

— Ну, дівко! — сказав мірошник, затуляючи обличє долоню, аби їй справді не засвітила кулаком. — Я бачу, з тобою розумному чоловікові й балакати не можна. Піди, вишли сюди матір.

Але стара вже й без того вийшла з хати і низько уклонила ся мірошникові. Йому се більш сподобало ся, ніж розмова з дочкою.

Він узяв ся руки в руки і його чорна тінь на стіні задрала так голову, що мірошник і сам вже подумав, як се у неї не звалить ся шапка.

— А чи знаєш, стара, чого се я прийшов? — каже мірошник бабі.

— Ох, як же минії біdnій не знати! Бачу, що прийшов за моїми грішми.

— Хе! не за твоїми, стара, — засьміяв ся мірошник, — а за своїми власними. Я-ж не розбійник який, аби приходити по ночах в чужу хату за чужими.

— От так-же таки за чужими й пішов — задиркувато сказала Галя, узявши ся за боки і приступаючи до мірошника — не за своїми-ж!

— Пху, скажена дівка! — сказав тут мірошник, відступаючись ще кроків на двоє. Їй-же Богу, такої скаженої дівки на усemu селі не знайдеш. Та не то що в селі, а і в усій губернії. Ну, подумай ти, яке слово сказала! Та нэ будь тут одна твоя мати, що чого доброго не

піде у съвідки, так я-б тебе у суд потягнув за безчестє! Ой одумай ся ти хоч трохи, дівко!

— А що минї одумувати ся, коли се чиста правда!

— Яка-же се правда, коли стара у мене брала та й не виплатила.

— Брешеш, брешеш, як руда собака! Як був ще підсипкою, та зо мною женихав ся, хотів у хату йти і не казав, що назад будеш правити. А як дядько помер, та сам ти став мірошником, так усю позичку вже перебрав і ще тобі мало?

— А мука?

— Ну, що мука? За муку скільки слід?

— По копі, от скільки! Дешевше ніхто не віддасть, хоч куди їдь, хоч себе віддай у придачу.

— А з нас ти скільки вже перебрав?

— Тю-тю, куди загнула! Язик у тебе теж... ...не згірш Харкового. Та й я тобі на те скажу: а проценти? Ну, що взяла?

Але Галя вже нічого не відповідала. З дівчатами воно часто так буває: говорить, говорить, лопоче, лопоче, як млин на усіх поставах, та нараз і з'упинить ся. Подумаєш, води не стало... Так де тобі! Так і поляли ся річкою гіркі сльози і одійшла на бік, усе утираючи очі широким рукавом білої сорочки.

— От-так! — сказав мірошник, трохи зтетяно, а все таки задоволений. — І чого-б я кидав ся на людий. Не лаяла ся, так нічого-б було і плакати.

— Мовчи, мовчи ти, обридла тварюко!

— Мовчи-ж і ти, коли так!

— Мовчи вже, мовчи, моя доню, — додала стара мати, тяжко зітхнувши. Стара бояла ся мабуть розсердити мірошника. Мабуть, у старої нічим було заплатити сей раз.

— Не буду мовчати, не буду, не буду! — одповідала дівчина, неначе у млині знов пішли усі колеса. — Отже не буду мовчати, а коли ви хочете знати, то ще я й очі йому видеру, аби не сьмів на мене славу дурно накликати та у вікна стукати та цілувати ся! На що стукав, кажи, а то як ухоплю за чуприну, то не подивлю ся, що ти мірошник і богатир. Не бійсь, перше не гордував, сам женихав ся та ласкавими словами сипав. А тепер вже носа задрав, що й шапка по потилиці не держить ся!

— Ой, доню, мовчи вже, моя покірненька сиріточко! — тужливо зітхнувши, знов промовила стара. — А ви, пане мірошнику вибачте дурній дівці. Молодий розум з молодим серцем — що молоде пиво на хмелю і мутне і клекотить. А устоїть ся, то стане людям до смаку.

— А минੀ що? — сказав мірошник — мінੀ від неї ні гіркого ні солодкого не треба, бо я вам не рівня. Минੀ мої гроші віддай, стара, то я на вашу хату і дивитись не буду.

— Ой не має-ж у нас! Підожди ще, заробимо з дочкою у двох, то і віддамо. Ой лишечко-ж мое, Пилипку, з тобою і з нею. Ти-ж сам знаєш, я тебе як сина любила, не думала, не гадала, що ти з мене старої ті довги будеш

правити, та ще і з процентами. Хоч би дочку, чи що, заміж віддати, і люди є добрі, — та от не йде-ж нї за кого, хоч роби що хочеш! З того часу, як ти з нею почав женихати ся, неначе заворожив дівку. Краще, каже, мене в сиру землю живу закопайте. Дурна і я була, що дозволяла вам до зорі от тут простоювати. Ой лишечко минї!...

— А минї що робити? — сказав мірошник.  
— Ти стара сих дїл не розумієш: у богатого чоловіка великі втрати. Ось я жидови винен, так віддаю-ж, віддавайте й ви менї.

— Підожди ще хоч з місяць.

Мірошник поскріб в голові і подумав. Трохи таки розжалобила його баба та й Галина квітчаста сорочка біліла недалеко.

— А я, дивись, накину за се ще десять шагів — сказав він. — Краще віддала-б.

— Що-ж казати? Видко моя доля така — зітхнула стара.

— Ну, виходить, так воно й буде. Я не жид, я таки добрий собі чоловік. Другий, я знаю вже напевне, накинув би двайцять, а я накину тільки десять і підожду ще до Пилипівки. Та дивись, тодї вже буду скаржити ся у правлінє.

І він не знявши шапки, повернув ся і пішов собі на село, навіть не оглядаючи ся на хату, біля котрої довго ще біліла квітчаста сорочка, біліла на чорній тіні під вишнями, мов біляста зірочка, — і не можна було мірошникові бачити, як плакали чорні очі, як тягнулись до нього білі руки, як зітхали дівочі груди.

— Не плач, доню, не плач, ясочко, — казала стара Приська, — не плач, мабуть така Божа воля.

— Ох, мамо, мамо, хоч би дала ти мині очі йому вибрати! Może мині було-б легче!

### III.

По сїм думки мірошника стали якось ще сумнійшими.

— От, щось не так йде на сїм сьвіті — думав він собі. — Якось чоловікові усе буває неприємно, а чого, і не придумаєш... Ось тепер дівка прогнала... Жидом обізвала... Еге-ге! Як би я був жид, та мав такі гроши та торговлю... та хиба ж став би жити, як тепер? Ні, не так! Тепер що то за жите мое: роби у млині сам, віч не доспи, день не доїж; диви ся за камінєм, диви ся за валом, диви ся на валу за шестернями, диви ся на шестернях за пальцями, аби не повискаювали та щоби забірали рівно. А диви ся ще за клятими робітниками — підсипкою. Хиба можна довіряти наймитові. Тільки піди на хвилинку, зараз і вія, подлій чоловік, куди-небудь до дівчат чкурне... А, собаче мірошицьке жите, прямо таки собаче! Правда, з того часу, як дядько-царство йому небесне! скотив ся по пяному в ковбаню, — зробив ся я сам хзяїном, і грошенята таки стали зазирати до моєї кишені... Так знов що з них? За карбованцем яким небудь ходиш-ходиш, лають тебе і поза очі, та і в очі не соромлять ся, а чи богато прибитку? — дурниця! Ніколи хрещеному чоло-

вікови не припаде стільки як жидові. От як би ще жида винесли чорти з села, тоді, може, можна-б і розвинути ся. Ні до кого-б не пішли, як до мене і за копійчиною, коли треба на податок і за крамом. Ге! можна-б і шиночок, як піде добре, одкрити. А у млині, або посадив би кого, або хоч продав би. Ну його... якось то усе чоловік ще не чоловік, поки робить. Тото й розкіш, як від копієчки копієчка сама родиться. Сього тільки дурень не розуміє... Заведи собі пару свиний, дивишся, свиня звір плодючий, через рік вже мало не стадо! Так от і гроши: Пускаєш їх по дурних людях, наче на пасовище, тільки гав не лови, та з'умій знов зігнати до купи в гарний час: від гроша родить ся десять грошів, від карбованця... десять карбованців.

Тут мірошник вийшов вже на самий гребінь дороги, відкіля почипав ся польовий спуск до річки. З переду вже чутно було — так ледви-ледви, як дув іноді нічний вітерець, як сонна вода звенить по лотоках. А озирнувшись ще раз, мірошник побачив позад себе в садах село і під високими тополями маленьку вдовину хатку... Він зупинився і подумав, трохи, почухавши у голові.

— Е, дурний я був би! — сказар він нарешті, пускаючи ся у дальшу дорогу. Як би був дядько не видумав мудрого у ту ніч, напившись наливочки, та не заліг у ковбаню, тепер окрутили би мене з Галею; а вона от мені нерівня. Ех, той солодко справді цілується дівка, у-у як солодко! От я же і кажу, що якось все не

так робить ся на цілім сьвіті. Як би до такого личка, та добре віно... ну хоч таке як кадненський Макогоненко дає за свою Мотрею. Е що тут вже і казати.

Він кинув з-за гори останній погляд назад, коли на селі залунав нараз удар дзвону. Щось наче упало з дзвіниці, що виднілась серед села, на шпильочку і полетіло дзвенючи і колихаючи ся над полями...

— Еге, се вже, видно, настає на сьвіті північ, — подумав собі мірошник і, позіхнувши на увесь рот почав швидко спускати ся з гори, роздумуючи знов про своє стадо. Йому так і бачили ся його карбованці, як вони, мов живі, ходять по ріжних руках, по ріжних ділах, та все пасуть ся собі, та все плодять ся.

Він навіть усміхнув ся, уявивши собі, як деякі дурні думають, що працюють задля себе. А прийде час і він володар стада, знов згонить його у свою ковану скриню, разом з приплодом.

І все се були думки приємні. Тілько гадка про жида знов зіпсувала сї приємні думки. Мірошникові стало сумно, що жид захопив собі усі пасощива, і його бідним карбованцям нічим годувати ся, прийде плодити ся, мов стадові овець на вигоні, де вже побували жидівські кози. Тут вже звичайне не розгодуєш ся!...

— Е, щоб його чортяка забрав проклятого! — подумав мірошник, і йому здало ся, що осе й є те саме, від чого йому так сумно... От осе саме тільки і є погане на сьвіті. Прокляті жиди

перебаранчають хрещеному чоловікові збирати свій дохід.

Тут, на половині гори, де тиха, та наче соння, шумлява води по лотоках була вже чутна без перестану, — мірошник нараз зупинив ся, мов укопаний, і ударив себе долоню по лобі.

— Чи ба, от була-б оказія! Далебі, добра річ була-б, єй Богу! Сьогодні саме судний день. Що, як би жидівському чортові полюбив ся як-раз наш шинкар Янкель? Та де! Не вийде. Хиба мало там у городі жидів? Та ще до того Янкель — жидюга гладкий, старий та костистий, мов корч. Що в ньому путнього? Ні не такий він, мірошник, щасливий чоловік, щоб Хапун вибрал собі з тисячи як-раз їхнього Янкеля.

— Ой Пилипе, Пилипе! Не добре й думати таке хрещеному чоловікові, що ти собі тепер думаєш. Схамени ся! У Янкеля же zostануть ся діти. Буде кому позичку отдавати. А друге — та-кий гріх. — Янкель тобі поганого не робив. Може другим і є за що лаяти старого шинкаря, так з других ти-ж і сам не від того, що-б узяти лише.

Але лише щезли сї неприємні думки, що стали було кусати його сумлінє, мов собачата, мірошник випустив другі, ще сердитіші.

— Все таки, жидюга, жидюга й є, не рівня-ж хрещеному чоловікові. Я як і беру лихву, — ну, і беру, сього не можна сказати, що не беру, — так адже краще, мині здається ся, віддати проценти своєму братові, хрещеному, ніж нехрещеному жидові.

В сю хвилину ударило в останнє на дзвіниці.

Мабуть, дзвонар, Іван Кадило, заснув собі під церквою, та й торгав бичівку з просоня — бо довго щось видзвонював північ. За те останні, зрадівши вкінці, він бухнув так дуже, що мірошник навіть здрігнув, коли дзвін загудів із-за гори, над його головою, і поніс ся через річку над лісом, в далекі поля, куди веться дорога до города.

— От тепер вже всі сплять на сьвіті, — подумав собі мірошник і щось ухопило його за серце. — Усі собі сплять, кому де треба, тільки жиди товчуться та плачуть у своїй школі, та я стою от тут, мов непрокаяний, над ковбанею і думаю погане.

І здало ся йому в той час всюдя якимсь то поганим... »Чую, каже, що се дзвін затихає у полі, а самому здається ся, буцім то хтось невидимкою біжить шляхом та стогне. Бачу, що ліс, за річкою стоїть увесь в росі, і сьвітиться роса від місяця, а сам думаю: як же се його у літку заволокло намороз. А як пригадав ще, що в ковбані дядько утопив ся, — а я таки не мало радів тій пригоді, — та і зовсім злякав ся, не знаю, чи йти міні до млина, чи вже тут стояти...

— Гаврило, а гов Гаврило! — гукнув він тут до підсипки. Так і є, у млині пусто, а він ледарюка знов помандрував на село до дівчат.

Вийшов Пилип на ясне місце, на середину плотини. Чує: вода просочується у шлюзах, а

йому здається, що се хтось підкрадається у ковбані і дереться на колеса.

— Е, краще піду мабуть спати, — подумав він собі... Тільки поперед ще раз озирну ся.

Місяць давно перебрався вже через самий верх неба, і дивився у воду... Мірошникові здалося дивним, як се стає задля синього неба з усіма зірками, і задля тієї маленької темної хмарки, що мов пушинка, із міста летіла.

Т' але-ж як його очі вже злипалися, то дивувався він не довго і, одімкнувши одмічкою сінешні двері і заперши знов із середини засувкою, аби чути, коли вернеться гуляка-підсипка, — пішов до себе на ліжко.

#### IV.

— Гай, гай, встань лише Пилипе! От так оказія — нараз подумав він, піднімаючися в темряві з ліжка, мов його хто стукнув молотком по тім'ю. — Та я-ж і забув: це-ж повертається з города та сама хмарка, що недавно покотилася туди, та ще ми з жидівським наймитом дивувалися, що вона летить собі без вітру. Тай тепер вітер, здається, не великий і не з того боку. Стрівай! Оказія здається ся тут не проста...

Він вийшов босий на греблю і став на самій середині, почухав собі живіт і спину (у млині було таки не без бліх). В спину йому надмухував з загаченої річки вітерець, а з переду прямісінько на нього котилася хмарка. Тільки тепер вона була вже не така легка, летіла не так рівно і вільно, а мов злегка колихала ся і

припадала як підстрелена птиця. Коли-ж вона налетіла на місяць, то мірошник вже ясно зрозумів, що се за оказія, бо на съвітлому місяцеві так і вирізались трепетливі чорні крила, а під ними ще щось то і якась скорчена чоловіча постать, з довгою, тремтячою бородою...

— Еге! От тобі й оказія, — подумав мірошник. — Несе одного. Що-ж тепер робити? Як закричати: Кинь, се мое! — так що-ж з того? бідний жид убєть ся, або утопить ся. Високо!

Але тут він побачив, що діло зміняється: чорт з своєю вагою закружив ся у повітрі і почав опускати ся низше й низше: — Мабуть захланний захопив собі вагу не під силу, — подумав мірошник. — Ну, тепер мабуть можна-б і виручити жида, — все-ж таки жива душа не рівня нечистому. Ану, благословивши ся, крикну що сили,

Але замісь сього, сам не знає вже як, він з усієї сили побіг до греблі і сковав ся під густими яворами, що полокали свої зелені гильки, мов русалки, в темній воді млинового затору. Тут, під деревами, було темно, як у бочці, і мірошник був певний, що ніхто його не побачить. А у нього, ніде правди діти, у той час вже й зуб не попадав на зуб, а руки й ноги тремтіли мов рукав у млині при роботі. Одначе, брала таки охота подивити ся, що буде далі.

Чорт з своєю вагою то зовсім припадав до землі, то знов підіймав ся вище ліса, але було видно, що йому ніяк не справити ся. Ра-

зів зо два він доторкнув ся навіть води і від жида пішли по річці кружки, але-ж зараз чортяка підмахував крильми і підіймав ся з своєю здобичею, як чайка, що вихопила з води велику рибу. Нарешті зробивши два чи три широкі кола у повітрю, чорт безсильно бебехнув на саму середину греблі і розтягнув ся, мов неживий, а напів замучений, обмерший жид упав тут-же рядком.

А треба вам сказати, — я якось і забув — що наш мірошник вже давно пізнав, кого це приволік з города жидівський Хапун. А пізнавши, що мині крити, коли й сам він признавався до сього, — зрадів і повеселійшав: »а слава-ж Тобі, Господи, — промовив він собі, — так се ніхто, як наш новокаменський шинкар! Ану що то буде далі, а тільки здається ся мині так, що в се діло мішати ся мині не слід, бо коли дві собаки гризуть ся, третій мішати ся ні для чого... Та таки й те, моя хата з краю, я нічого не знаю... А якби мене тут не було? Не повинен-же я жида стерегти«...

І ще собі подумав: Ну, Пилипко, тепер твій час настає у Новій Каменці!...

## V.

Довго обидва — і бідний жид і чортяка — лежали на греблі зовсім не двигаючи ся. Місяць став вже червоніти, заходити і повис над лісом, наче ждав тільки, що то буде далі. На селі крикнув хриплючий півень, гавкнула разів зо два якась собака, якій мабуть приснів ся по-

ганий сон. Але ні другі півні, ні другі собаки не відклинули ся, мабуть до сьвіта ще було чимало часу.

Мірошник перетрусиив ся і почав вже думати, що се все йому приверзло ся, тим більше, що на греблі зовсім стемніло і не можна було розібрати, що там таке чорніє на середині. Але коли долетів од села одинокий крик півня, в купці щось заворушило ся, Янкель підняв голову у ярмульці, потім оглянув ся і тихенько по журавлиному, підіймаючи худі ноги в самих панчохах, спробував утікати.

— Ей, ей! придержи його, а то-ж утече! — трохи було не крикнув зляканий мірошник, та побачив, що чорт вже ухопив шинкаря за довгу полу.

— Стрівай — сказав він, — ще рано... Чи бач, який прудкий! Я не встиг ще відпочити, а ти вже зібрал ся далі. Тобі то добре, а мині як таскати тебе такого здоровенного.

— Ну, — сказав жид, силуючи ся вирвати од полу, одпочивайте собі на своє здоровле, а я до своєї корчми і пішки піду.

Чорт аж підняв ся.

— Що таке?... Що я тобі у балагули\*), чи що, наняв ся возити тебе з шабаси до дому, собачий сину? Ти ще жартуєш...

\*) Балагули — відомий у Західному краю виключно жидівський еквіпаж, щось схоже на жидівський диліжанс: довгий віз замкнений полотняним верхом, запряжений парою коній; вони буває ранком набиті жидами і їх бебехами. Балагулою зоветь також і візник.

(Ув. автора).

— Які можуть бути жарти, — відповідав хитрий Янкель, прокидуючи ся, наче він зовсім не розуміє, чого від нього треба чортяці.

— Я вам дуже дякую за те, що ви мене донесли сюди, а відси я дійду і сам. Се навіть зовсім недалеко. Пощо вам турбувати ся.

Чорт аж підскочив від злости. Він якось затріпав ся на однім місці, мов курка, коли їй відріжуть голову і в мить підбив Янкеля крилом, а сам знову прийняв ся дихати, наче ковальський міх.

— От-таке! — подумав собі мірошник. — Хоч воно, може і гріх хвалити чорта, а сього я таки все похвалю: сей видко свого не випустить.

Янкель, присівши, почав дуже голосно кричати. Тут вже й чорт не міг нічого вдіяти, звісно, що поки у жида душа держить ся, доти йому ніяким побитом не замкнеш горлянки, все буде голосити.

— Та що товку, — подумав мірошник, оглядаючи ся на пустий млин. — Підсипка тепер гуляє собі з дівчатами, а то й лежить деннебудь пьяний під тином.

У відповідь на жалібний плач бідного Янкеля тільки сонна жаба квакнула в болоті, та буяй, нічна проклята птиця, прокинувшася в очереті і бухнув разів зо два мов у порожню бочку: бу-у, бу-у!... Місяць, неначе переконавши ся, що діло з жидом скінчене, зайшов зовсім за ліс, і на млин, на греблю, на річку впала густа темрява, а над ковбанею закурив ся білий туман.

Чорт затріпав безжурно крилами, потім ляг знов, позакладав руки за голову і усміхнув ся.

— Кричи, скільки хочеш. У млині пусто.

— А ви почім знаєте? — забурмотів жид і не переставав голосити, обертаючи ся вже прямо до мірошника.

— Пане мірошнику, ой, пане мірошнику! Срібний, золотий, бриляントовий пане! Зробіть ласку, вийдіть сюди на одну коротеньку хвилину і скажіть тільки три слова. А я би вам за се подарував пів довгу.

— Увесь буде мій! — сказало щось у голові у мірошника.

Жид перестав кричати, повісив голову і заплакав гірко-прегірко.

Минуло ще де-кілька часу. Місяць зовсім вже сковав ся і останній відблески погасли вже на самих високих деревах. Усе на землі і на небі, здавало ся, заснуло самим мідним сном, ніде не чутно було ані жадного крику, тільки жид тихо плакав, промавляючи:

— Ой, моя Суро, ой мої дітки, мої дрібні дітки!...

Чорт відпочав трохи і сів ще таки зігнувшись на греблі. Над греблею, хоч було і темно, мірошник ясно побачив пару рогів, як у молодого теляти, що так і вирізали ся на білому тумані, що підіймав ся з річки.

— Зовсім наш! — подумав мірошник і почув себе так, мов проковтнув щось дуже холодне.

В сей час він помітив, що жид штовхає черта лікtem.

— Що ти штовхаєш ся? — спитав той.

— Пст! Я щось вам хочу сказати...

— Що?

— Скажіть ви мині на милость, і що се у вас за звичай хапати небезпремінно бідного жида... Чому ви не возьмете собі краще гарного гоя? Ось тут живе недалеко чудовий мірошник...

Чорт зітхнув глубоко. Може і йому стало таки сумно біля пустого млина над ковбанею, тільки він взяв ся до розмови з жидом. Піднявши з голови ярмулку, — а треба вам сказати, що на ньому справді, як і казав наймит, була надіта ярмулка, із під якої висіли довгі пейси, — він заскріб кіхтями в голові так міцно, як самий найлютіший кіт скребче по дощі, коли від нього утече миш, і потім сказав:

— Ох, Янкель, не знаєш ти нашого діла! До них я не можу приступити ся.

— А дозвольте спитати, що тут довго приступати ся, що тут за великі мудрощі? Я сам знаю, як ви мене зразу ухопили, що я не встиг навіть і закричати.

Чорт засьміяв ся весело, так що навіть сполохнув якусь нічну птицю на болоті і сказав:

— Що правда, то правда: вас хапати легко...

А знаєш ти чому?

— Ну-у?

— Тому, що ви й самі хапаєте добре. Я тобі скажу, що такого грішного народу як ви, жиди, і нема другого на сьвіті.

— Ой-вай, дивно! А які-ж се на нас гріхи?  
 — А ось слухай!

Тут же чорт повернув ся до жида і став лічити по пальцях.

— Дерете з людий проценти — раз!

— Раз — сказав за ним Янкель, теж загинаючи пальця.

— Людським потом - кровю годуєте ся — два!

— Два.

— Запоюєте людий горівкою — три!

— Три.

— Та ще й горівку розбовтуєте водою — чотири!

— Ну, нехай собі чотири. А ще?

— Мало тобі, чи що? Ой Янкель, Янкель!

— Ну, я не кажу, що сього мало, а тільки кажу, що ви не знаєте свого власного. діла Ви думаете, що мірошник не бере процентів, ви думаете, що мірошник не годується людським потом та кровю?...

— Ну, не бреши на мірошника. Не такий він чоловік, він чоловік хрещений! А хрещений чоловік повинен пожаліти не то що своїх, а ще й чужих, от хоч би й вас, жидів. Тому-то мені і трудно до хрещеного приступити.

— Ай-вай, яка се помилка! — крикнув жид весело. — Ну, так я вам ось що кажу...

Він скочив і чорт теж підняв ся, і обидва стояли один проти другого. Жид щось прошептів, показавши через спину на явір, загнувши палець а показав його чортови.

— Раз.

— Брешеш, не може сього бути! — сказав чорт, трохи навіть злякавшись, і сам подивився на явір, де сковався Пилип.

— Пхе, я краще знаю! А ви підождіть. Він знов пошепотів і сказав:

— Два! А отсе ось, — і він ще раз зашепотів чортови на ухо — буде три, як чесний жид!...

Чорт похитав головою і сказав знов роздумуючи:

— Не може бути.

— Дайте, заложимо ся. Коли моя правда, то ви через рік мене випустите та ще й заплатите мені втрату.

— Га! згода. Оде-б була оказія, так оказія! Тоді-б я спробував свої сили...

— Ну, я вам кажу, зробите гарний інтерес!

В сей час на селі покричав той самий піввень, хоч крик був такий же сонний і на нього і тепер ніщо не відозвалось серед мовчазної ночі, але Хапун стрепенув ся.

— А ти міні тут усе казки розказуєш, а я й уха розвісив. Краще синиця в руці, ніж журавель в небі.

Він махнув крилами, підлетів сяжнів на два над греблею, і знов, як шулик, кинувся на бідного Янкеля, запустивши в спину того лапсердака свої кіхті і лагодючи ся летіти.

Ох, тай жалібно-ж кричав старий Янкель, простягаючи руки туди, де за горою стояла бі-

ля села його корчма та кликав по імені жінку і діток.

— Ой, моя Сурке, ой Шлемко, Ителе, Мойше! Ой, пане мірошнику, пане мірошнику, зробіть ласку, заступ'ть ся, скажіть три слова! Я-ж бачу вас, ось ви стоїте тут під явром. Пожалуйте бідного жида, адже і жид теж має живу душу.

Дуже жалібно прошептував бідний Янкель! У мірошника мов хто скопив рукою серце й здавив у пригорщі. А чортяка наче чого ждав, — усе тріпав крилами мов молодий стрепет, що неуміє літати і тихо тихо, розмахував Янкелем над греблею.

— От подлий чортяка, — думав собі мірошник, ховаючи ся краще за яворами — тільки мучить бідного жида! А там ще дивись і півні засыпівають.

І тільки він подумав се, як чорт зареготовав ся на усю річку і від разу збив ся до гори... Мірошник задрав голову, але через хвилину чорт здавав ся уже не більш ворони, потім горобця, потім змельнув як муха, як комар і щез.

А на мірошника от-тут-то й напав дійсний жах, затрусили ся коліна, застукали зуби, воловся полізло до гори, так що коли-б на той час була на ньому шапка, то напевне звалила ся і вже сам не памятає добре, як його донесли ноги до хати.

## VI.

— Пук, пук.

— Пук, пук-пук!... Пук... пук!

Щось пукало у млинові двері, так що аж луна ходила по всьому будинкови, віддаючи ся по всіх вуглах. Мірошник подумав, чи не чортяка вернув ся — не дурно шепотив ся про вішлось з жидом,— і через те він закрив ся з головою у подушку.

— Пук-пук! Пук-пук! А гов, хозяїне, відчиняй!

— Не відчиню.

— Та чому-ж не відчиниш?

Мірошник підняв голову.

— Еге, здається ся, голос підсипки Гаврила... Гаврило, ти?

— А то хто-ж!

— Забожи ся!

— Ну?

— Забожи ся!

— Та ну-ж, їй-Богу я! Де-ж се видано, що-б я то не я був? Ще й божись. От чудасія!

Мірошник все таки повірив не од разу. Він підняв ся на гору, тихенько подивив ся із віконця, що було над дверима.

Так, у низу, біля стіни, стояв підсипка і робив таке діло, що того доброго ніхто й не чув, щоб чорти коли-небудь таке робили.

У мірошника відлягло від серця, він зійшов у низ і одчинив двері.

Підсипку навіть відкинуло, як він побачив мірошника у дверях.

— Диви! хозяїне, що се з вами?

— А що?

— Та побій ся Бога, на віщо се ти усю пижку у муку вимазав? — біла як стінка.

— А ти, часом, не по-над річкою йшов?

— А по-над річкою.

— А чи не дивив ся часом у гору?

— А може й дивив ся.

— А чи не бачив, часом, того?

— Кого?

— Кого? Дурень! Того, що ухопив шинкаря Янкеля.

— А який його біс ухопив?

— Який!... Звісно який — жидівський Хапун! Не знаєш хиба, який у них сьогодні день?

Підсипка подивився на мірошника мутним поглядом і спитав:

— А ви на селі, часом, не були?

— Був.

— А в шинок, часом, не заходили?

— Заходив.

— А горілки, часом, не пили?

— Тьфу! От і балакай з дурнем. Я-ж своїми очима ось зараз бачив; чортяка на греблі спочивав у купі з жидом.

— Де?

— От-тут на самій середині.

— Ну та й що?

— Ну, і... мірошник свиснув і махнув рукою у повітрі. Підсипка подивився на греблю, потім задравши голову, подивився на небо і почухав чуприну.

— Еге, оце так чудасія! Що-ж тепер буде? Якже тепер без жида?

— А на віщо тобі безпремінно жид, га?

— Та не то що міні... А все-таки... Е, не кажіть, хазяїн: без жида якось воно не тес... без жида не можна й бути...

— Тю!... От дурень, так дурень!

— Та, чого-ж ви лаєтесь? Я й сам не скажу, що я розумний, а все-таки знаю, що просо, а що гречка; робити йду у млин, а горілку пiti — в шинок. От ви міні й скажіть, коли ви такий розумний: хто-ж у нас тепер буде шинкувати?

— Хто?

— А таки хто?

— А, може, й я!

— Ви?

Підсипка подивив ся на мірошника, вилупивши очі, потім похитав головою, кляцнув язиком і сказав:

— Хиба, що так!

Тут тільки мірошник помітив, що підсипку погано держать ноги, та що парубки знов підбили йому око. Та й мордяка-ж була у цього підсишки, сказати правду, така паскудна, що усякому чоловікови, що дивив ся на неї хотілось безпремінно плюнути. А дивись, до дівчат був самий моторний чоловік, і нераз таки парубки робили на нього облаву, а як доводилось піймати, то били трохи не до смерти... Що били, се звичайно, ще не велике диво, а то чудно, що було таки й за що бити!

— От-же не має на сьвіті такої паскудної мордяки, — подумав, дивлячись на нього, міро-

шник, — котру би нї жадна дївка не полюбила. А то й дві, і три, і десять... Тьфу, ти лиха гадино!...

— От що, Гаврилко, — сказав мірошик ласкавим голосом, — іди, лягай зо мною. Коли чоловік бачив таке, як я бачив, так щось моторошно стає.

— А мині що! То й ляжу.

Через яку-небудь хвилину підсипка почав уже свистіти носом. А скажу вам, — я раз теж у млині ночував, — такого свистуна носом, як той підсипка, другого і не чув. Хто сього не любить, так уже з ним в одній хаті і не лягай, усю нїч, було, не заснеш...

— Гаврило, — сказав мірошик, — чув, Гаврило!

— А чого ще; чого-б се я сам не спав, і другому не давав.

— Били тебе знов?

— Ну, то що?

— Де?

— От, усе треба вам знати. На Коднї.

— Уже й на Коднї?... Чого тебе туди понесло?...

— Чого... Чого-б я питав, ги-ги-ги!...

— Мало тобі ново-каменських дївчат!

— Тфу! Мині на їх і дивитись уже, на ново-каменських обридло. Нї-одної по мені не має.

— А Галя вдовина?

— Галя... А що-ж таке Галя?

— А ти до неї ходив?

— А то хиба нї?

Мірошника навіть підкинуло на ліжку.

— Брешеш, собачий сину, матері твоїй пропасниця!

— От-же й не брешу. Я й ніколи не брешу. Хай за мене розумні брешуть.

Підсипка позіхнув і промовив засипляючим голосом:

— Памятаєте, хазяїне, як у мене праве око на увесь тиждень запухло, що не було й видко?

— Ну?

— Се вона, собача дочка, так частус. Тъфу на неї, от що!... А то ще: Галя!

— Хиба що так! — подумав мірошник. — Гаврило, а — Гаврило!... От, собачий син, знов за-свистів... Гаврило!

— Чого ще? Горить, чи що?

— Чи ти хочеш женити ся?

— Чобіт ще не справив. Як справлю, тоді й подумаю.

— А я тобі справив би чоботи і шапку і пояс.

— Хиба що так. А от я що вам скажу, так се буде ще розумнійш.

— А що?

— А те, що уже на селі півні съпівають.. Чуете, як заводять?

А й правда: на селі, може, у Галиній хаті, кричав-надривав ся горлопай-півень:

— Ку-ку-рі-ку-у...

— Ку-ку-рі-ку... ку-у... ку-у... — одповідали йому на ріжні голоси блищі і дальші, з другого краю села, так що від півнячих скриків наче

у казанії кипіло; та й у хатинці побіліли уже усі, навіть самі маленькі щелини.

Мірошник солодко позіхнув.

— Ну, тепер вони далеко. Сей не жарти: поки пробило дванайцять, він з міста аж до мо-го млина долетів. Гай-гай, тепер поминай Янке-ля, як звали... От оказія, тай оказія! Коли се кому-небудь розказати, то ще, чого доброго, бре-хуном обізвуть. А міні що брехати: самі завтра побачуть. Мені про се мабуть і казати не тре-ба. Ще скажуть про мене, що я... Е, та що тут балакати! Як би я сам жида убив, або що-не-будь таке, тоді був би винен, а тут мое діло-сторона. Що мені було мішати ся у се діло? Моя хата з краю, я нічого не знаю. Їж періг з грибами, а держи язика за зубами; дурень кричить, а розумний мовчить... — От і я собі мовчав!...

Так казав собі мірошник Пилип, щоб було лекче на сумлінню, і тільки коли уже зовсім став засипляти, то з якогось то куточка в його серці виповзла, мов жаба з нори, така думка:

— Ну, Пилипе, настав твій час!

Ся думка прогнала у нього з голови усі иньші і сіла господинею.

З тим і заснув..

## VII.

От раненько у ранці, роса ще блестіла на траві, а мірошник уже одягнув ся і йде по до-розі до села. Приходить на село, а там уже лю-ди снують, мов комашня: »Ей! чи ви чули но-

вину? Замісь шинкаря привезли з міста самі патинки».

От було в той ранок у Новій-Каменці і балаканини і пересудів, та не мало таки й гріха!

Удова Янкелева, одержавши замісь чоловіка пару патинків, зовсім стеряла ся і не знала, що робити.

Та ще до того Янкель, з великого розуму, та не сподівавшись, що його забере Хапун, узяв із собою у город усю виручку і усі довгові розписки з гаманом. Звичайно, хиба думав бідний жид, що з цілого кагалу вихопить як-раз його?

— От так-то все чоловік і не чує, не гадає, що над ним незгода, мов той Хапун, літає, — гомоніли проміж себе громадяни, хитаючи головами і розходячись від шинку, де молода жидівка і її бахурі (діти) били ся об землю і рвали на собі волося. А тим часом кожен думав собі: »От, мабуть і моя запись полетіла тепер к чортовій матері!«

Е, сказати правду, так не дуже-то богато знайшло ся у громаді таких людей, у котрих забалакало трохи сумлінє: »А таки не гріх би віддати жидівці як не з процентами так хоч чисті гроші...« А як казати вже усю правду, цілком, то ніхто не віддав ані ломаного шеляга...

Не віддав і мірошник. Ну, та мірошних себе у чергу й не ставив.

От удова Янкелева і просила і молила і у ногах валяла ся і навіть бахурів примушувала

ла по землі лазити, щоб добрі пани-громадяни згодилися віддати хоч по полтиннику за карбованця, хоч по двайцять шагів, щоб їм усім, сиротам, не поздихати з голоду, та як не будь до міста добрati ся. І не один таки господар з добрым серцем розжалобив ся так, що аж слізки текли по вусах, і де-хто штовхнув ліктем сусіда:

— Побоялись би ви Бога, сусіде! Ви, здається ся, щось таке винні були жидови. От би й віддали... Їй-Богу, треба-б вам хоч скільки-небудь віддати.

Але сусід тільки чіхав чуприну під шапкою.

— А що мінії віддавати, коли я йому самому, як він їхав у місто, своїми руками усі гроши приніс, до останнього шажка? У друге буду платити, чи що? От ви, сусіде, інъша річ.

— А чого се то інъша річ, коли як-раз те-ж саме у мене, що і у вас? Незадовго до від'їзду прийшов до мене Янкель та як почав прохати: Віддай, та віддай! — я і віддав.

Мірошник слухав усе це, і у нього боліло серце: от народ! Ех, який народ. Ні трішечки не боять ся Бога! От так же, видко, — тільки довелось би, — і зо мною розщитають ся... Ну, панове-громадо, мабуть, вам погано не клади, — як раз потягнете; та й той дурний, хто вам пальця у рот усуне!... Ні, вже від мене не діждете: Я таки не буду дурнем. Ви мінії оттак у кашу не наплюєте!

Одна тільки стара Приська принесла жидівці два десятки покладків та півновини і від-

дала се за кілько-сь гроший, що була винна шинкареви.

— Візьми, небого, вибач! Лишило ся там за мною ще-де-кілька, так віддам, як Бог дастъ. Останнє і то принесла.

— От хитра баба! — розізвив ся мірошник. Учора мінії нічого не віддала, а задля жидівки так отже й знайшло ся. Ну й народ! Старим і то не можна віри йняті. Хрещеному чоловікови не могла віддати, а поганій жидівці усе притаскала. Стрівай-же, стара, розчислю ся я з тобою потім!...

От зібрала Янкелиха своїх бахурів, продала за дурницю «бебехи» і горівку, яка лишила ся, — а й лишило ся небагато: Янкель хотів з города бочку везти, та ще люди казали, буцім-то Харко націдив собі відерце-друге — і помандрувала пішки з Нової Каменки. Бахурі за нею. Двох несла на руках, третій волочив ся, ухопивши ся за спідницю, а двоє старших бігли підскакуючи.

І знов громадяне скребли свої потилиці. У кого було сумлінє, той собі думав: «Хоч би підводу дати за жидівські гроші, усе-б на душі полегчало». Та бачите, усяк побояв ся: чого доброго, люди догадають ся що певно, він з жидом не розплатив ся. А мірошник знов думав: «Ну, народ! От так-же й мене раді будуть випровадити, як я коли-небудь спіткну ся, або гаву піймаю.

От так то бідна вдова і поплелась собі у город і вже Бог її знає, що там з нею сталося.

Може пристала де з дітьми до якого-небудь діла, а може, й пропали усі до одного з голоду. Всього буває! А проте, жиди своїх не цураються. Як-не-як, а, все-таки, дадуть як-небудь прожити на сьвіті.

Стала після цього громада радитись, хто-ж тепер у них у Новій Каменці буде шинкарем. Бо, бачите, хоч Янкеля не стало, хоч і шинкарка і шинкарятка помандрували в сьвіт-за-очі, а шинок усе-таки стояв собі на шпильочку і на дверях лишилися намазані білою фарбою квартал і бляшаний збанок, ну все інше було на місци.

І навіть Харко сидів собі на сугорочку і тягнув люльку виживаючи, кого-то Бог пошле йому у хазяїни.

Правда, один раз над вечір, як громадські люди стояли біля пустої корчми і балакали про те, хто тепер у них буде шинькувати, — підійшов до них батюшка і низенько уклонивши ся усім (громада — великий чоловік, перед громадою не гріх уклонити ся хоч би й батюшці), почав казати про те, що, мовляв, добре було-б зробити раду і шинок закрити на віки вічні. Він, батюшка, і бомагу свою рукою написав би і одіслав би її до преосвященного. І було-б се все дуже радісно і дуже гарно, і мирови гаразд.

Старі люди, а за старими й баби, почали було казати, що се батющина чиста правда, а мірошникови те слово здало ся зовсім не до діла і навіть уразливим. «От тобі й батюшка!» — подумав він з серцем, — от тобі й приятель! Та ні, підожди ще, пан-отче, що буде...

— Оце-таки, батюшка, ваша правда,— улесливо забалакав він, — що від тої бомаги буде гаразд... Та тільки не знаю кому: громаді чи вам. Сами ви, — вибачте мені на сім слові! — завжди горілочку з міста привозите, то вам шинку і не треба. Та таки й те вам на руку, що владика стане вашу бомагу читати та хвалити.

Громада уся так і зареготала у голос, а батюшка тільки плюнув з великої досади, насунув соломяний капелюх і пішов собі геть від шинку улицею, наче не за тим і приходив, а ніби йшов собі на вечірню проходку. Та що тут розказувати багато та довго! Уже, я думаю, ви й без того догадались, що мірошник задумав сам шинкувати у тій жидівській корчмі. А задумавши, побалакав гарненько з громадою, почастував таки, кого треба, в земському суді з справником розумненсько побалакав, у повітовому — з підсудком, потім з казначеєм, а нарешті — таки з становим приставом та з акцизним надзвирателем.

Вернувшись після усього сего на село, пішов мірошник до шинку, а там сидить Харко і тягне на сугорочку люльку. Мірошник тільки мотнув йому головою, як Харко, — хоч і гордий чоловік, — зараз скочив на рівні ноги і побіг до нього.

— Ну, що скажеш? — спитав його мірошник.

— А що мені казати? Підожду, че не скажете ви мені чого-небудь.

— То-то!

Не став тепер мірошника словами допіката, а згріб в обидві руки картуз і, вислухавши, що йому сказав Пилип, одповідав розумненько.

— Рад старати ся задля вашої хазяйської милости.

І почав мірошник шинкувати і панувати у Новій-Каменці краще від Янкеля, і почав давати людям на випас свої карбованці, а як прийде речинець зганяти їх знов у свою скриню, в купі з приплодом. І ніхто уже не мішав йому у Новій-Каменці.

А що люди нераз від нього плакали гіркими слізами, — ну, і се теж правда, а правди нікуди не дінеш. Таки плакали немало: може не менше, ніж від Янкеля, а може ще й більше, сього уже я вам не скажу напевне. Хто там міряв мірою людське горе, хто лічив ліком людські слізи?... Е, ніхто не міряв, ніхто й не лічив, а старі люди так кажуть: їде чиходить, на одно виходить; чи клюкою, чи палкою — усе спині несолодко... Не знаю як хто, а я думаю, що се правда....

### VIII.

От признати ся вам, і не хотіло ся би міні про свого приятеля таке розказувати, а нічого робити: почав, так треба довести до краю; з пісні, кажуть, і слова одного не викинеш... Та ще, як і сам мірошник не тайть, так на віщо я буду тайти?...

От бачите, яке діло... — Старому Янклеви тільки і треба було людської копійки. Було, де хоч красечком уха зачує, що у чоловіка валяється у кишені карбованець або хоч два, так у нього зараз і задавить у серці, зараз і вигадує таку причину, щоб того карбованця, мов карася з чужого ставу, вивудити та перепустити до себе для розплоду. Вигоріло він і радіє собі з своєю Суркою.

Ну, а мірошникови уже сього мало. Янкель сам перед усяким чоловіком у три погибелі гнувся, а мірошник людий гне, а сам голову дере у гору, мов индик. Янкель, було, юркне до станового з заднього ходу та й трусить ся біля порогу, а мірошник преть ся на ґанок, мов у свою хату. Янкеля як під чаркою хто по потилиці затопить, дуже не зобиджається ся: поскавучить та і перестане, хиба опісля здерє який лишній п'ятак. А мірошник і сам не-одному християнино-ви так чуприну наскубе, що, як-коли, і волосє у руках зостанеть ся, а з очий іскри, мов у кузні з під молота посыплють ся... Еге, от яке діло: мірошникови гроші віддай і поважанє. І віддавали, нічого гріха тайти. Перед образами люди низько кланялись, а перед моїм приятелем ще низше.

А йому усе щось мало. Ходить сердитий та невеселий, мов його щеня яке за серце гризє. І усе собі думає: »А не так щось на сьвіті зроблено, — ні не так! Щось чоловікови з грішми не так весело, як би хотілось«.

От раз Харко його і питає:

Судний день.

— А що се ви пане господарю, невеселі усе ходите, наче хто вас у помиї вкинув? Чого ще ваша господарська душа бажає?

— Може як би я оженив ся, стало би мені веселійше.

— Так і оженіть ся, на здорове вам.

— То то-то бо й є. А як тут ожениш ся, коли діло не виходить, з якого боку за його не ухопить. Я уже кажу тобі правду: Як я не був ще мірошником, а тільки підсипкою, то кохався тут на селі з Галею Удовиною, може знаєш. І як би дядько не утопив ся, то я би був уже жонатий. А тепер сам ти розміркуй: я же їй не рівня.

— Деж там уже рівня! Вам тепер тільки й женитись ще на богачевій Макогоненковій дочці, на Мотрі.

— От! Я і сам бачу, і люди кажуть усі в один голос, що до моїх грошей Макогоненкові як-раз прийдуть ся.... Так упять... дуже вона противна. Сидить цілий день, мов здорова копиця сіна, та усе тільки насінє лузас. Як подивлюсь на неї оком, так немов хто мене за ніс візьме, та й одверне від неї на бік... От Галля так-так дівчина!... От я се кажу: не так якось на съвіті робить ся. Одну полюбив би, — дивись, а гроші у другої!... От ізсохну коли-небудь як билинка... Съвітом нужусь...

Салдат виняв з рота свою несогрійку, сплюнув на бік і каже:

— Погано! Другий хто і защо не придумав би, як у съому ділі запомогти, а пораджу, так

не пожалкуєте, що послухали. А то ще і чоботи нові віддасте, що лишив Опанас у застав, а?...

— Ну, за таку річ і чобіт не жалко, тільки чи гаразд же ти придумав?...

І певно придумав подлий салдат, — біс його не узяв! — таке придумав, що як би усе вийшло, як він казав, та трохи раніш, — тепер уже на мірошникови чорти, чого доброго на тім сьвіті воду би давно возили і я би вам сього оповідання не росказував.

— Ось, — каже — слухайте гаразд. Виходить, є вас троє людей, один чоловік та дві дівчини. І, значить, не можна ніяк одному на двох женити ся, бо ви не турецької віри.

— От подлий, як усе до діла сказав! — подумав мірошник. — Що то буде далі?

— Добре! Як ви богатий чоловік і Мотря богата дівка, так тут уже і малій дитині ясно, хто на кому повинен женити ся. Засилайте сватів до старого Макогона.

— Правда! Та тільки се я знат і без тебе. А як же з Галею?

— А ви дослухайте до краю! Або, може сами знаєте, що я хочу сказати?...

— Ну — ну, уже й розсердив ся!

— Ви усякого чоловіка розсердите. Не та-  
кий я чоловік, щоб роспочати мову, та й не скінчiti. Буде й про Галю річ. Вона вас кохала?

— А таки так!

— А ви-ж тоді хто були, коли вона вас кохала?

— Підсипка.

— Так се знов і мала дитина зрозуміє: коли дівка любила підсипку, то і бути їй за підсипкою.

Мірошник вилупив очі і в голові у нього, мов у млині при роботі, усе завертілось.

— Та я-ж тепер не підсипка!

— От лихо яке! А хиба у вас у млині нема підсипки?...

— Се-б то Гаврило?... Е-е, ось ти що придумав...

— Хай же, коли так, він тобі й чоботи дарує за таку вигадку. А я скажу на се, що не діждє нї він, нї його дядько з тіткою, щоб я таке діло стерпів. От краще піду, та ноги йому по-перебиваю.

— А, який горячий чоловік, хоч яйця на ньому печи!... Та я-ж зовсім друге хотів вам сказати, а ви уже й скипіли і полили ся через край

— А щож ти ще після такої речі можеш сказати, коли мені се не подобається?

— А ви послухайте.

Харко вийняв люльку з рота, подивився на мірошника, прищулівши одно око, і так цмокнув язиком, що у того зараз стало веселійше на серці...

— А ви, кажу, її любили і бідну?...

— То-то що любив!...

— Ну, так і любіть собі на здорове, як вона буде за підсипкою. От тепер і мої мові кінець: От ви усі троє і будете жити у одному млині, а четвертий дурень при боці... Ага! тепер розібрали, чим я вас частую, медом чи дъогтем?

Ні, Харка били не по голові, а куди слід, тим то він і розумний вийшов: Знає, кому достанеться опіх, кому шкарлупка, а кому нові чоботи...

— А може, ще й не вийде се діло?

— Чого ж йому не вийти?

— Хиба мало чому? От старий Макогін не згодить ся.

— От! Як би-ж я з ним не балакав!...

— Ну?

— То то. Їхав з міста з горілкою, а він на зустріч. Те, та се, й кажу: »От вашій дочці жених — наш мірошник«.

— А він що?

— Не діждє, каже, ваша баба! Що, каже, він варт?

— А ти що?

— А я кажу: »Певно, баба не діждє, бо вона — царство небесне! — у нас давно померла. А ви, видко, не знаєте, що нашого жида, ось уже скоро рік, заніс чортяка?

— А коли так, — каже — то діло друге: Як жида на селі не стало, то й мірошник варний чоловік...

— Ну, гаразд, Макогін згодив ся. Так ще Галля чи піде за підсипку...

— Еге, як дівку з матір'ю погоняють з хати то рада буде жити і у млині.

— Так-то воно так...

## IX.

Мірошник почухав ся. А сьому ділу, от що я вам росказую, уже іде не день, а трохи

не цілий рік. Не встиг якось мірошник і огледтись, — куди поділісь і Пилипівка і Великий піст і весна і літо. І стояв мірошник знов на порозі шинка, а біля нього, обіпершись спиною об одвірок, Харко. Подивились, а на небі такий самий місяць, як рік тому назад був, і також річка іскрить ся, і вулиця такаж біла, і такаж чорна тінь лежить з мірошником обік на срібній землі. І щось таке мірошникови згадалось.

— Е, слухай, Харко!

— А що?

— Який сьогодня день?

— Понеділок.

— А тоді, памятаєш, як раз субота була.

— Мало їх хиба субот було...

— Тоді, рік назад, у судний день.

— А, ось що ви згадали! Еге, тоді була субота.

— А тепер коли у них судний день випаде?

— От я й сам не скажу, коли він випаде. Жида поблизу не має, так і не знаю.

— А небо, дивись, яке чисте, як-раз таке, як і у той день...

І мірошник з острахом подививсь на вікно жидівської хати, чи не побачить знов, як жиденята мотають головами і гудять і моляться за свого батька, котрого хапун таскає понад полями та долинами...

Е, ні! То все уже минуло ся. З Янкеля не лишило ся, мабуть, і кісточок, сироти пішли

по широкому съвіті, у хаті темно, мов у могилі... І на душі у мірошника от так же темно, як у сїй жидівській пустці. »От не виручив я жида, посиротив жидинят, — подумав він собі. — А тепер щось таке зачалось з удовиною дочкою«...

— Ей, чи добре воно у нас буде? — спитав він Харка.

— А чим же не добре? Воно, правда, є і такі люди, що меду не їдять. Може ви з таких?...

— Не з таких я, а все — таки... Ну прощай!

— Прощайте і ви.

Мірошник пішов з сугорка, а Харко знов засвистав йому вслід. Засвистав йому хоч і не так уразливо, як той раз, а все-таки мірошника зачепило.

— А ти чого свищеш, вражий сину? — сказав він обернувшись.

— От уже й посвистіти не можна чоловікови, з'обидив ся Харко. — Я у капітана у денщиках жив і то свистів собі, а у вас не можна.

— Правда, — подумав мірошник, — чому-б йому і не свистіти. А тільки на віщо се же так робить ся як у той вечір?...

Він пішов з сугорка, а Харко все таки посвистів ще, хоч і тихше... Пішов мірошник мимо вишневих садів, дивить ся, аж знов мов дві великі птиці пурхнули у траві, і знов у тіни біліє висока смушкова шапка та дівоча, шита сорочка, і хтось цмокає так, що у кущах отда-

єть ся... Тьфу ти, лиха людина! Не став уж тут мірошник і освіщувати проклятого парубка, — бояв ся, що той йому отповість як раз по то-рішньому... І підійшов наш Пилип тихою ходою до вдовиного перелазу.

Ось і хатка горить під місяцем, віконце прищурюється ся, висока тополя купається ся собі у місячному сяйві... Мірошник постояв біля перелазу, почухав під шапкою і знов підняв ногу через тин.

**Стук-стук!**

Ох, і буде знов буча, як той раз, а то ще й гірша, — подумав собі мірошник. — Проклятий Харко своїми проклятими словами так мені усе добре розписав... А тепер, як почнеш згадувати, воно й не теє... і не виходить у тих словах дійсного пуття. Е, що буде, то й буде! — і він стукнув знов.

Ось у віконці промайнуло біле обличє і чорні очі.

— Матінко-ж моя, матінко, — зашепотіла Галя. — А се-ж знов проклятущий мірошник під віконцем стоїть та по склі брязкає.

Ех, не вискочить на сей раз, не обійме, не поцілує хоч ненароком, як тоді!... — подумав собі мірошник і таки угадав: вийшла дівка тихенько з хати і стала собі далеченько, зложивши руки під білими грудьми.

— А чого се знов стукаєш?

Ех, гірко слухати такі холодні слова від дівчини, з котрою чоловік раннійше горяче кохав ся... Хотілось мірошникові обхватити діво-

чий стан, та показати їй зараз, чого стукав, і навіть, правду сказати, уже підсунувся він бочком-бочком до Галі, та згадав, що ще треба Харкові слова висказати, та й каже:

— А чого-ж мені й не стукати, коли ви мені стільки винні, що ніколи й не сплатите?. Того й хата ваша не варт.

— А коли знаєш, що ніколи не сплатимо, то нічого й стукати по ночах, безбожний чоловіче! Стару матір мою у могилу вгонеш.

— А який її біс, Галю, у могилу вгонить? Як би ти тілько захотіла, я-б твоїй матері старість заспокоїв.

— Брешеш усе!

— Ні, не брешу! Ой, Галю, Галю, не можу я так жити, щоб з тобою не кохатись!...

— Бреши, як собака на вітер... А хто надумав до Макогона святів засилати?

— Та уже думав чи ні, а я тобі щиру правду кажу, хоч звели забожитись: сохну без тебе і вяну... А як тепер буде у нас, я тобі зараз докладненько розкажу, а ти, коли розумна дівка, послухаєш мене. Та тільки, дивись, договір: слухай ти мене уshima та відповідай язиком, а рукам щоб ні-ні! А то я розсержусь.

— Чудно щось ти починаєш, — сказала Галя, зложивши руки.— Ну, я послухаю, а тільки дивись, як ти знов дурницю верзти меш тоді і не благай ти свого Бога...

— Е, не дурницю... От бачиш ти... як се Харко починав...

— Харко? А що тут проміж нас Харкови  
ще починати?

— Та, помовчи, а то я не скажу нічого  
путнього... Кажи: ти мене кохала?

— А то стала-б я оттаку погану пику ці-  
лувати, якби не кохала?...

— А я хто тоді був: підсипка чи ні?

— Та підсипка-ж. Як би був Бог дав, щоб  
і ніколи не був мірошником.

— Тю! не балакай бо лишнього, а то я  
дібюсь... Виходить так, що ти кохала підсипку,  
так, значить, така вже доля твоя вийти заміж  
за підсипку і жити у млині. А як я тебе перше  
любив, так і опісля буду любити, хочби сватав  
ся до десяти Мотрів.

Галя навіть очі собі протерла, — чи не сон  
їй снить ся.

— А що се ти так верзеш, чоловіче? Чи  
я зовсім дурна, чи у тебе в голові одної клеп-  
ки не достає. Як же се я піду за підсипку, коли  
ти тепер мірошник? І як ти на мені жениш  
ся, коли сватів зашлеш до Марти, га?... Що се  
ти верзеш, чоловіче, перехрести ся ти лівою  
руковою.

— От іште, — сказав мірошник. — Хіба-ж  
у мене не має підсипки? А Гаврило... чим він  
тобі не підсипка? Що трохи дурний, се правда,  
то се нам, Галочко, ще краще, я тобі по пра-  
вді скажу.

Тут тільки дівка розібрала, куди мірошник  
веде хитру мову. Як сплеснула нараз руками,  
та як заголосить:

— Ой мамо, мамонько, що він тут каже! Та се він у турки мабуть хоче записатись та двох жінок завести. Неси ти, мамо, коцюбу з хати, а я поки що своїми руками з ним розправлю ся...

Та до мірошника, а мірошник від неї...

Відбіг до перелазу, став на ньому та і каже:

— А, так ти так, гадюко! Так вибирайтесь обидві з матерю з хати. Завтра відберу за довги. Геть!

А вона йому:

— Геть і ти, турчине, зараз з моого саду, поки він мій. А то як учеплюсь зараз нігтями, то і Мотря твоя не пізнає, де у тебе що було, не то що двох кохати і одна на тебе безокого дивитись не буде.

— От і балакай з нею!

Плюнув мірошник, скоренько скочив з тину і пішов з села сердитий. Вийшов на гребінь гори, відкіля уже чути було, як вода у лотоках шумить, так ще обернув ся і погрозив ся кулаком.

А в той час як-раз: теленъ, телен-н-ъ!...

Упять задзвонили на селі, на дзвіниці як-раз північ.

## X.

Мірошник підійшов до свого млина, а млинувесь у росі, і місяць сьвітить, і ліс стоїть, блискає, і буяй, проклята птиця, бухає в очеретах, не спить, наче кого піджидає, наче кого викликає в ковбаній...

Моторошно стало мірошникови, Пилипови.

— Ей, Гаврило! — крикнув він до млина.

— У-у, у-у, — обізвав ся з болота буяй, а у млині ніхто ні чичирк...

— Е, проклятий парубок! Знов помандрував до дівчат... — подумав мірошник і не схотілось йому щось іти у пустий млин. Хоч і звик, а все таки, згадувалось інколи, що під млиновим полом, між своями, не одні риби та вужі плавають у темній воді...

Він озирнув ся на місто. Тихо, съвітло, туман ледве-ледве закурив ся над річкою, що біжить собі за ліс і не видко її у съвітлій млі... А на небі ні хмарочки...

Нараз подивив ся і знов здивував ся, відкля у його загаті тільки глубини: і задля місяця, і задля зірок, і задля усього синього неба...

Коли дивить ся, аж у воді по-над зірками наче комарик летить... Придивив ся, виріс комарик як муха, потім став як горобець, як ворона, а ось уже як здоровий шулик.

— Щур тобі, пек тобі! — промовив мірошник і, піднявши очі, побачив, що се не у воді, а у повітрі летить щось прямо до млина.

-- А бий тебе сила Божа! Се мабуть знов Хапун у місто поспішає за поживою. Бач, собача віра, як залінував ся на сей раз: Північ пробило, а він ще тільки у дорогу зібрав ся...

Він стояв так з задраною головою, а у повітрі уже як орел летіла, кружляючи, хмара і спускалась на низ; а з тої хмари щось гуділо...

так, як у добрім бжолиному рою, коли рій вилетить з пасїки поверх саду...

— А, знов у мене на греблі спочивати здумав? Бач, який зобі звичай завів. Підожди, поставлю на той рік »фігуру« (хрест), — так не бій ся, не будеш по дорозі, мов пан у зайзні двори, на мою греблю зайїжджати... Еге, та що ж се він так репетує, мов змій з гуркалом, що хлопята запускають у місті? Треба, мабуть, знов за яворами скривитися та подивити ся.

Не встиг одбігти до яворів, подивив ся у гору і трохи не скрикнув від жаху... Бачить — гість уже близько над млиновою кришею, та ще у руках держить... От ні за що не угадаєте, що таке приніс чортяка у пазурях...

Жида Янкеля! Еге, того самісенького Янкеля, котрого рік тому назад затащив, тепер приволік знов сюди. Держить Янкеля кріпко за спину, а Янкель держить у руках здоровений клунок, завязаний у ряддину, і обидва лають ся на льоту, та так же дуже, мов десять жидів сперечаються на базарі зза одного мужика...

Каменем упав чорт на греблю. Як би не мягкий клунок, то, чого доброго, Янкель не зібрал би і кісток. Потім обидва заразом скочили на ноги і почали знов галасувати.

— Ой, ой!... І що се за свинство, — закричав Янкель, — не можна було легче на землю спустити ся!... Мені здається ся, у вас в руках живий чоловік.

— Чоловік же, та ще клунок, бодай ви обидва провалились скрізь землю!...

— Пхе! Що вам мішає мій клуночок? Я його сам держу, вас не примушую...

— Клуночок! Ціла гора усяких бебехів. Насилу дотаскав, у-ух! На се й договору не було...

— Ну, а де се видано, щоб чоловік іхав у дорогу без річий?... Везете чоловіка, везіть і річи, се уже і без усякого договору можна зrozуміти... Хиба можна господареви своє добро кидати?... Ви, я давно бачу, хочете обдурити бідного Янкеля, так і присікуєтесь...

— А!... Хто тебе, лисицю, обдурить, той і трох днів не проживе. Я уже нерад, що й звязав ся...

— Ви думаете, я дуже радий, що познайомився з вами? Ой-вай, важний пурець!... А ви краще скажіть мені, яка у нас умова була. Ну, ви, може, забули, так я вам пригадаю: Ми закладались. — Може ви скажете, ми не закладались? Осе буде добре діло!

— Хто тобі каже, що не закладались? Хиба я тобі сказав, що не закладались?

— Та, якже вам і сказати, що не закладались, коли ми закладались, на сім самім місци. Може, ви не памятаєте прощо, так я зараз пригадаю. Ви кажете: Жиди беруть проценти, жиди споюють нарід, жиди жаліють своїх, а чужих не жаліють, тому усі кажуть, щоб їх чорти взяли. Ну, може ви цього не казали, а я, може вам на се не відповідав: От тут стоїть мірошник за яворами. Як-би він жалів жида, то крикнув би вам:

»Пане чорт, покиньте, — у нього жінка, діти. А він не кричав... Раз.

»От як угадав, подлий!« — подумав собі мірошник, а чорт сказав:

— Ну, раз!

— А ще я кажу, помяніть мое слово: як мене тут не стане, мірошник одкриє шинок і буде розбавляти горілку; а проценти він і тепер дере як слід... Два!

— Ну, два! — ствердив чорт, а мірошник поскріб у голові:

«Як се він усе міг угадати, проклятий?»

— А ще я кажу: нам чужі бажають, щоб нас чорти узяли, се правда... А як ви думаете, як би тут зараз були наші жидки та побачили, що ви зо мною хочете робити, — який би вони тут гвалт підняли, га? А про мірошника через рік, кого не спитайте, свої братчики скажуть: та хай його чорт візьме... Три!

— Ну, три!... Я і не одрікаюсь.

— От се-б добрий був інтерес, як би ви ще одрікались. Який би ви були після цього чесний жидівський чорт? А ви краще скажіть, який був договір?

— Я усе виконав: зоставив тебе на рік живим — раз. Приніс сюди — два...

— А три? Що буде три?

— Що-ж іще? Виграєш заклад, — одпушу тебе на усі чотири вітри.

— А збитки... Хиба ви не повинні вернути мені збитки?...

— Збитки? Які-ж у тебе можуть бути збитки, коли ми тобі дали торгувати у нас без усяких патентів цілий рік?... Ну, що? Такий баріш на землі у три роки не візьмеш... Дивись сам: Я тебе ухопив відсіля в одному лапсердаці, навіть без патинків, а сюди який ти клунок приволік, га?... Відкіля-ж він узяв ся, коли у тебе були усе збитки?

— Ой-вай! Знов клунком докоряєте!... Що я собі там торгував, се моє щастє... Хиба ви числили мій баріш? А я вам скажу по правді що я од вашої торговлі і там узяв чистий збиток і тут, на землі, рік згубив...

— Ах, ти, пройдисьвіт! — закричав чорт.

— Я пройдисьвіт? — Ні, се ви сами пройдисьвіт, шайгець, лайдак, паршивець!...

Тут вони знов почали лаять ся, та так швидко, що уже не можна було розібрати ні жадного слова. Обидва махали руками, обидва трусили ярмулками і піднімались на пальцях, мов два півні, готові кинутись у бій. Нарешті чорт скаменув ся перший:

— Та ще невідомо, хто виграв! Що мірошник тебе не пожалів, се правда, а останнє ще побачимо, ще треба у людей спитати, може він і не думав одкривати шинку.

«Два одкрив! — почухав ся знов мірошник — Е, треба було хоч рік підождати, — пошив ся-б Янкель у дурні, а то тут щось таке не гарне виходить»...

І він озирнув ся на свій млин: чи не можна-б тихенько, по-за млином, майнуть на село?

Але в сей час у лісі, за греблею, стало чути чиїсь нерівні кроки і бурмотінє. Янкель схопив на плечі свій клунок і біgom побіг до тих-же яворів. Мірошник ледви встиг сховатись за товсту вербу, як обидва — і чорт і Янкель — були уже тут, а в сей час в кінці греблі показався підсипка Гаврило. Свита на Гаврилови драна, з одного плеча спущена, шапка на бік, а босі ноги усе одна з другою сперечають ся: одна хоче у праворуч, а друга, на зло, у ліворуч верне. Одна знов у свій бік потягне, а друга бідного підсипку так до себе кине, що ось-ось голова в одно місце полетить, а脊на з ногами у друге. Так от і йде бідний парубок, розписуючи по усій греблі узори, від одного краю до другого, а уперед щось мало подається ся.

Бачить чортяка, що підсипка зовсім п'яний, вийшов собі та й стойть посеред греблі у своєму власному виді. Звісно, з п'яними людьми яка чортові церемонія!

— Здорові були, каже, добрий чоловіче. А де се ви так намалювались?

Тут тільки мірошник уперше примітив, який Гаврило став за рік обіданий і безщасний. А все від того: що у господаря заробить, у господаря і пропе; гроший від мірошника давно уже не бачив, а все забирає горілкою. Підійшов підсипка прямісенько до самого чорта, уперся зразу обома ногами у гать і сказав:

— Ппру-у-у... От бісові ноги які норовисті! Коли треба, не йдуть, а як побачили, що у чо-Судний день.

ловіка перед самісеньким носом стирчить щось, тут вони й пруть собі уперед. — А ти се що таке? я щось не розберу ніяк...

— Я собі, вибачте на сїм слові, чортяка...

— Ну-у? Брешеш, мабуть. Е!... А чого доброго й справдї. Такі й роги, і хвіст, — усе як слїд. А пейси біля ушій на що?

— Та я собі, не у гнів вам сказати, жидівський чорт.

— А!... Чи ба, яка чудасія! Скажу я людям, що бачив твою милості, так ніхто й віри не няти меть... Та се чи не ти затаскав торік старого Янкеля?

— Ну, ну! Я самий.

— А тепер-же кого? Мене, чи що? То я й закричу, їй Богу, закричу... Ти ще не знаєш, яка у мене горлянка.

— Е, не кричи дурно, добрий чоловіче. На віщо ти мені здав ся?...

— Може мірошника? Покликати тобі, так я покличу. Е, нї, стрівай! А хто-ж у нас шинкувати ме?

— А у нього хиба є шинок?

— У нього?... Нї!... У нього два: один на селї, а другий при дорозі...

— Ха-ха-ха! Чи не тому тобі мірошника й жалко?

— Ой! Як ти регочеш ся дуже... Ха! Не такий я чоловік, щоб за ним жалкувати... Нї, не так сказав!... Се він не такий чоловік, щоб я за ним пожалкував. Він думає, Гаврилко-дурень!... Ну,

се таки правда: я собі не дуже розумний чоловік, вибачте ви мені. А все таки, як їм, так у чужий рот каші не кладу, а тільки у свій. І коли оженюсь, так задля себе-ж. Правду я кажу, чи ні?...

— Правда воно, правда; ну а тільки я не розумію, до чого воно йде.

— Хе, може тобі не треба знати, то ти й не знаєш, а як мені треба знати, то я й знаю, навіщо він мене оженити хоче. Ой, знаю я добре, дарма, що я не дуже догадливий чоловік. От і той раз, як ви Янкеля ухопили, я його пожалів; »хто-ж тепер, кажу хазяїнови, у нас шинкувати буде?« А він і каже: »Тю дурень! Хиба не найдеться кому? А от хоч би й я!« Так і тепер візьмете собі мірошника, найдеться кому у нас жидувати і без нього... Ну, а я тобі, чоловіче добрий... твору, твору, вибачте ваша милості! Отже чоловіком назвав поганого чорта... Тепер я тобі от що скажу: щось мені тес, щось спати хочеться. Ти собі як хочеш... бери його собі сам, а я піду ляжу, от що, бо трохи не здужаю. От воно й буде добре.. Еге!

Тут шідсипка почав знов заплітати ногами і насилу відпер двері, як уже повалив ся і захрапів.

Чорт весело усміхнувся і станувши на краю греблі, моргнув Янклеви під явори:

— А, здається ся, твоя правда, Янкель. Щось на те скидається ся... Дай мені одначе яку одежду, я заплачу...

Янкель почав роздивляти на сьвіт якісь штани, щоб не помилитись, та не дати чортови нових, а тим часом за річкою, по дорозі з ліса, показала ся пара волів. Воли сонно мотали головами, — віз ледви скрипів колесами, а на возі лежав чоловік, Опанас Нешвидкий, без свитки, без шапки і чобіт, і на все горло затяг пісню.

Добрий був чоловік Опанас, та тільки бідолаха любив дуже горілку. Бувало, тільки збереться куди їхати, а уже Харко біля шинку стереже і гукає:

— Чи не випити-б тобі чарочку, Нешвидкий? Куди поспішаєш?

Він і випє.

Виїде потім за село, через греблю, а там уже біля другого шиночку сам мірошник кличе:

— Чи не випєш чарочку, Нешвидкий? Куди тобі поспішати?

Він і тут вине. Дивишся — і вернеться до дому, не їздивши нікуди.

Еге, добрий був чоловік, та мабуть судилося йому пропадати де-небудь поміж двома шинками... А все таки чоловік був собі веселий і усе, було, шепт' сьпіває. От бувте у чоловіка такий норов: увесь пропеться, і баба сердта дома дожидаеться, а він як пісню або приказку склав, так думає, що й горе збув.

Так і тепер: лежить собі на возі і сьпіває на все горло, аж жаби з берега кидають ся у воду.

Воли мої кругорогі  
 Їдуть по дорозі...  
 А мене не носять ноги,  
 Ой, не носять ноги!  
 Пропив свитку і чоботи  
 Й шапку з потилиці...  
 У мірошника в шиночку —  
 Добрая горілка...

— Ей, а яка там бісова тварюка посеред гати стойть, що й волам ніяк пройти?... От, як би мені легше було з воза злізти, я-б тобі показав, як посеред дороги становиться... Соб, соб, цаб-бе!

— Стрівай на хвилинку, чоловіче добрий, — сказав чорт солодким голосом. — Мені-б треба з тобою побалакати трохи...

— Трохи?... Ну, балакай, а то ніколи. Чого доброго у Каменці шинок заперли, так і не достукаєшся... А що ти скажеш, не знаю, як тебе звати... Ну?

— Про кого се ти таку гарну пісню съпівав?

— Спасибі, що похвалив. Съпівав я про мірошника, що ось тут у млині живе, а чи гарна пісня чи ні, про те мені краще знати, бо я сам собі съпіваю. Може, хто од сеї пісні скаче, а хто й плаче, от що... Соб, соб, цаб-цабе!.. Ти усе ще стоїш?

-- Стою.

— Чого-ж ти ще стоїш?

— У пісні твоїй говорить ся, що горілка у мірошника добра?

— От ти який... хитрий! Чоловік і пісню ще до кінця не досыпівав, а він уже присікався до слова... Де вже у біса добра!.. Ти, бачу, не чув прислівя: Поперед батька не лізь у пекло, а то попередиш батька і теє... не гарно буде. Коли так, так я тобі краще засипіваю:

У мірошника в шиночку  
Добрая горілка...  
Ой, горілки дві флящини  
І... води флящина...

— Ну, що, і досі стоїш? Чого-ж тобі, коли так, ще треба? От я зараз таки вилізу з воза, побачу, чи довго ти настоїш ся от тут, га?... Що ти собі подумаєш, як я почну тебе частувати батогом...

— Зараз, зараз піду, чоловіче добрий. Тільки скажи ще: а щоби ти подумав собі, якби тушењного мірошника чорт забрав, як і Янкеля?...

— А що мені думати? — нічого і не подумаю... Таки, сказати по правді, і ухопить коли-небудь, неодмінно — таки ухопить. Е, та ти, бачу, усе стоїш... Ну, злажу з воза. Дивись, уже і ногу одну підняв...

— Ну, ну! Їдь собі, коли ти такий сердитий.

— Пішов ти?

— Пішов.

— Соб, соб, цаб-бе!

Знов воли захитали рогами, заскрипіли ярма і занози, і віз покотив ся на другий кінець греблі, а Опанас засипівав свою пісню:

Воли мої круторогі  
 Прибавляйте ходу! —  
 Взяв мірошник вже колеса,  
 Візьме і підводу.

Колеса стукнули, скочуючись з гати і пісня Опанасова стала затихати на горі.

Не встигла ще стихнути, як стало чути другу із-за річки. Так і дзвеніли, так і заливались жіночі голоси, з початку далеко, а там уже і в лісі.

Мабуть де-небудь дожинали дівчата з молодцями, а може й отаву на далекому покосі гребли, тепер ішли собі пізною дорогою і сьпівали, щоб не страшно було лісом іти.

Чортяка зразу шмигнув під верби до Янкеля.

— Ану, давай-же що-небудь мерщій!

Янкель тикнув йому якесь дрантє. Чорт кинув його на землю і кинув ся до клунка.

— А! що ти мені даєш, мов старцеви, що соромно буде й показатись. Давай краще.

Чорт вихопив, що йому було треба, миттю згорнулись у нього крила, мягкі, мов у кажана, в мить ускочив у широкі, як море, сині штани, падів усе останнє, підтягнув ся поясом, а роги накрив смушковою шапкою. Тільки хвіст висунув ся з холяви і бігав по піску, мов змия...

От після цього цмокнув, тупнув, узявсь у боки, посунув ся назустріч молодицям, — прямісенько немов який добрий міщанин або підланок з посесорів — і став посеред греблі.

А пісня усе близче та усе голосніше — уже так і віс вонад землею та під ясним місяцем, що, здається, увесь сьвіт розбудить серед ночі. Та нараз і обірвалась...

Посипались молодиці з лісу, неначе хто маків цвіт з запаски на землю розсипав — побачили на греблі хвостатого джигуна і збились у купу на кінці гати.

— А що воно таке он там стоїть? — спітала одна.

— Та то мірошник — каже друга.

— Який мірошник, — і не похожий!

— Może підсипка.

— Де там у підсипки така одежа?...

— А обізвись ти, коли ти що добре, — крикнула вдова, Бачулиха, що мабуть була гостріща від усіх других.

Чорт здалеку уклонився і потім підійшов блище, викидуючи ногами і фігурую викрутаси, мов справдешній підланок, що хоче показати ся панам, і сказав:

— Та не бійте ся, ластівочки ви мої! Я чоловік молодий і лихого вам не вчиню. Ідіть собі спокійно...

Молодиці і дівчата зійшли на гать, шторхуючи одна другу, і скоро обстутили чортяку...

Е, не завжди таки приемно, як обступлять чоловіка десяток-другий оттаких цокотух та почнуть пронизувати гострими очима та підшторхувати одна другу ліктем, та підсміювати ся. Чортяку стало таки трохи корчити та крючити, мов бересту на вогню, — уже й не знає,

на яку й ступити, як повернути ся. А вони усе пересъмлюють ся.

— От так його, так його, мої ластівочки — подумав собі мірошник, дивлячись із-за дупластої верби. — Згадайте, галочки мої, як Пилипко з вами було пісні співав та танки водив. А тепер от яка біда; визволяйте-ж мене, як муху з павутиня. — Ще здається ся, як би його так пощипати хоч з хвилину, провалив ся би чортяка крізь землю...

Але стара Бачулиха спинила дівчат:

— Цур вам, сороки! Зовсім парубка засьміяли, що у нього і ніс похнюопив ся, руки ноги обвисли... А скажи нам ти парубче, кого ти тут над ковбанею дожидаєш ся?

— Мірошника.

— Приятель йому, видко?

— Щоб таким моїм приятелям усім провалити ся крізь землю; — хотів закричати Пилип, та голос не пішов з горла, а чортяка відповідає:

— Не те, щоб великий приятель, а так собі. Сквитуватись за старе треба.

— А давно ти його не бачив?

— Давненько.

— Ну так тепер і не пізнаєш. Добрий був колись парубок, а тепер уже так голову задрав, що і коцюбою до носа не дістанеш.

— Ну?

— А то-ж... Правду я кажу, дівчатка?

— А правда, правда, правда! — застрікотав увесь гурт.

— Тю! тихше трохи! — закричав чорт, затикаючи уха, — от краще скажіть, що се з ним стало ся, і з якого часу.

— А з того часу, як богачем став.

— Та гроші став роздавати на проценти.

— Та шинок одкрив.

— Та чоловіка моого, Опанаса, з проклятим Харком так закрутів, що мужикови і ходу нікуди опріч шинку не стало.

— Та й наших чоловіків та батьків споїв усіх до чиста.

— Ой, ой, лиxo нам з ним, з проклятим мірошником, — заголосила якась, і замісць недавної пісні, пішли над річкою плач та бабські причитування.

Поскріб таки Пилип свою полилицю, слухаючи, як за нього заступають ся молодиці. А у чорта, видко, зовсім відлягло від серця. Дивиться скоса та руку потирає.

— Е! се ще що, — гучно перекричала всіх вдова Бачилиха. — А чули ви, що він з Галею з удовиною задумав?

— Тьфу! — плюнув мірошник. — От сороки прокляті! Про що їх не питаютъ, і те їм треба розказати... І як вони тільки дізналися? То діло було сьогодня на селі, а вони вже на покосі усе дочиста знають... Ну, і баби, на що тільки їх Господь на сьвіт пускає?

— А щож таке удовиній дочці мій приятель заподіяв? — спитав чорт, дивлячись навколо так, мов би то йому се діло не дуже наявіть і цікаве.

І пішли тут сороки викладати, і виложили одна поперід другої, усе до чиста.

Чорт покрутив головою.

— Ай-ай-ай! От, осе так уже не гаразд! Сього вже, я думаю, ніхто і від прежнього шинкаря Янкеля не бачив.

— О, та деж таке жидови придумати.

— От іще!

— От, бачу я мої кралечки, мої зазулечки, не дуже то ви мого приятеля любите..

— А хай його усі черти полюблять, а недіжде...

— Ой-ой-ой! От, видко, не богато ви йому добра бажаєте...

— Хай його трястя потрясе!

— Хай полізе в ковбаню за батьком!

— Хай і його чертяка вхопить, як того Янкеля!...

Усі зареготали ся.

— А правда твоя, Олено, бо він хуже оджида...

— Жид принаймні не ласував, не займав хоч дівчат, знав свою Сурку!

Чорт навіть підскочив на місци.

— Ну, спасибі, мої ластівочки, за ваше приемне слово. А чи не час уже іти далі?

А сам одкинув голову мов півень, що хоче закрикати на горі гучніше, зареготав ся, не видергав. Та загрохотів знов так, що навіть уся нечиста сила прокинулась на дні річки і пішли над ковбанею кружки... А дівчата від того съміху пурхнули так, мов стадо воробців, як у них ки-

нути каменем: наче вітром їх здуло одразу з греблі...

Пішов у мірошника поза шкурою мороз і подивився він на дорогу до села:

— А як би се, — думає собі, — чурнутий мені гарненько за дівчатами. Колись бігав незгірш від людей.

Та нараз і відлягло у нього від серця, бо бачить, знов іде до млинової хати чоловік, та ще не хто небудь, а самий його наймит, Харко.

— Ось, кусни лишень цього, — подумав він собі, — чи не поломиш зубів. Се мій чоловік...

## XI.

Наймит ішов босий, у червоній кумачевій сорочці, у картузі, без козирка на потилиці, і ніс на ціпку новенькі Опанасові чоботи, від котрих так і несло дъогтем по усій греблі. «От який швидкий! — подумав мірошник, — уже й узяв собі чоботи... Ну, та нічого. На цього чоловіка я дуже тепер надіюсь»...

Побачивши на греблі незнайомого чоловіка, наймит подумав, що се який-небудь воло-щога-здирщик хоче відняти у нього чоботи. Через те він зупинився за де-кілька кроків від Хапуна і сказав:

— Ось що: краще й не підходь, — не віддам!

— Що ти, схаменись, чоловіче добрий! Хиба я сам без чобіт? Подивись, — ще кращі від твоїх.

-- Так чого-ж ти тут виріс у ночі, мов корява верба над ковбанею?

— А я, бачиш, хочу завдати тобі одно питанє?

— Чудно! Загадку, чи що? Хто-ж се тобі сказав, що я усяку загадку краще від усіх розгадаю?

— Га! чув таки від людей.

Салдат поставив чоботи до долу і, вийнявши гаман, почав набивати люльку. Потім викресав вогню і, роскурюючи під носом густу куряву, сказав:

— Ну, тепер викладай, які там у тебе загадки?

— Та не то, щоб загадка, а так... Хто тут по твоїому найперший чоловік?

— Я!

— Еге, чого-ж так?... Чи не має кого крашого?

— Та ти-ж питаш: як по моєму?... Ну, так я сам себе ні за кого не віддам.

— Правда твоя. А мірошник... який чоловік?

— Мірошник?

Салдат випустив з рота такий клуб диму, мов білий кінський хвіст на місячному сьвітлі і скоса подивився на чорта.

— А ви часом не з акцизу?

— Ні.

— Може, чи не при поліції де служите... по якій-небудь тайnosti?

— Та ні-ж... Такий розумний, а не уміє відріжнити простого чоловіка від непростого.

— Хто се тобі сказав?... Та я у тебе у кістках і то усе бачу... А що спитав, так се так собі, про усяк случай. Так ти кажеш: який чоловік мірошник?

— Так собі чоловік: не високий, не низький... з невеликих середний.

— Е, не те ти кажеш!...

— Не те? А що-ж би таке ще тобі сказати? Може хочеш знати, де у нього бородавка?

— Ти, я бачу, любиш морочити, а мені ніколи. Скажи по простому: гарний мірошник чоловік чи поганий?

Салдат знов пустив з рота цілий хвіст диму і сказав:

— А ти таки швидкий чоловік, любиш їсти не розжувавши.

Чорт вилупив очі, а у мірошника від радості забилось серце.

«От язик, так язик, — подумав він. — А я ще скільки разів бажав, щоб він йому усох. Еге от і знадобив ся — дивись, як чортяці відріже!...»

— Любиш їсти не розжувавши, я тобі кажу! — строго сказав у друге салдат. — Так тобі й скажи: гарний чоловік чи ні? Задля мене, от, усякий чоловік гарний. Я, брат', з усякої печі хліб їв. Де-б ти подавив ся, а я і не по-перхнусь!... Еге, що ти собі думаєш: на дурня наскочив, чи що?

«От так, от так його, — сказав собі мірошник і навіть підскочив з радості. — Не я буду, коли у нього чорт не зробить ся через

пів години дурнійшим вівці! Я на крилосі читаю, що ніхто слова не розбере... так тим, що швидко. А він от і тихо балакає, а під лишень розбери, що сказав»...

І невно, бідний чортяка заскріб у голові так, що трохи не стягнув шапки.

— Стрівай лишень, служивий, — сказав він, — щось, як я бачу, ми з вами їдемо, їдемо, та не доїдемо. Не у той переулок завернули...

— Не знаю, як ти, а я з усякого переулка виїду.

— Та я-ж у вас питаю: гарний мірошник чоловік чи ні... а ви куди мене завели?

— А дай-же, я тебе спитаю: вода добра чи ні?

— Вода?... А чим-же погана?

— А як є квас, тоді од води і одвернешся, — погана.

— Може й так.

— А як стойть на столі пиво, так тоді і квасу не треба.

— От і се правда.

— А піднеси чарку горілки, і на пиво не подивишся?

— Так то воно, так...

— От то-то й саме!

Чорта ударило у піт і з під свитки хвіст у нього так і забігав по землі, — навіть курява піднялась на грэблі. А салдат уже закинув ціпок з чобітъми на плечі, щоб іти далі, то у той час чортяка догадавсь, чим його доняти. Одійшов собі кроків на три та й каже:

— Ну, ідіть, коли так, своєю дорогою. А я тут підожду, чи не підійде, часом, салдат Харитон Тригубенко.

Салдат зупинився.

— А тобі навіщо його?

— Та так!... Казали, салдат Тригубенко — розумний чоловік: може завести й вивести. Я й подумав, чи не ви се саме й будете. Та бачу, ві! З вами плутаєшся навкруги, а на дорогу ніяк не вийдеш...

Салдат постановив чоботи до долу.

— Ану, спитай у мене ще.

— Е, та що тут і питати?

А ну спробуй.

— Ну, от що. Скажи мені: Хто був краще, Янкель шинкар чи мірошник?

— От так би й казав відразу, а то не люблю таких людей, що біля самого мосту шукують броду. Іншому чоловікови краще десять верст виїздити доріжками, ніж одну версту прямим шляхом. От і я тобі зараз усе путем, по пунктах, як кажуть, скажу; у Янкеля був шинок, а у мірошника два.

— Е, щось уже і не так забалакав, — подумав з жалем мірошник. — Про се може краще би і не забалакувати.

А салдат казав далі:

— У Янкеля я ходив у постолах, а тут у мене і чоботи виросли...

— Ге, відкіля!... У нашому ділі усе таке, як у колодязі з двома відрами: одно повнішає, друге спорожняється, одно іде до гори, друге

у низ. У мене були постоли, стали чоботи. А подивись на Опанаса Нешвидкого: був у чоботях, тепер став босий, бо дурний. А до розумного відро проходить повне, іде порожнє. Розібрав?

Чорт слухав з увагою.

— Стрівай? Здається ся, під'їзджаємо потріха як-раз, куди треба.

— То-то! Я про се тобі й з початку сказав: назови ти мені Янкеля хоч квасом, так мірошник буде пиво, то я би від пива одступив ся.

У чорта кінчик хвоста так примітно забігав по греблі, що навіть Харко побачив. Він випустив клуб диму прямо чортови у пижу і наче ненароком наступив на хвіст ногою. Чорт підскочив і заскавчав, мов собака; обидва злякались, у обох розкрилися очі, і обидва стояли з пів хвилини, дивлячись один на одного і не кажучи ні одного слова.

Нарешті, Харко засвистів по своїому і сказав:

— Еге-ге-ге-е! От оказия, так оказия...

— А ви як думали? — відповів чорт.

— Ось ви яка птиця?

— А от, як бачите...

— Так се ви, значить, теє... торік?...

— Еге!

— А тепер... за ним?

— Ну-ну... Що скажете?

Харко затягнув ся, пихнув димом і одповідав:

— Бери! Не заплачу.... Я чоловік бідний, мое діло сторона. Сяду собі з люлькою біля шинку, буду третього дожидатись.

Чортяка знов загавкав, а салдат закинув чоботи за спину і пішов скорою ходою. А як проходив поуз купи яворів, то мірошник чув, що він буркотить.

— Он воно як: одного заніс, за другим прилетів... Ну, моя хата з краю... Засватав чорт жида, мірошникови дісталось придане; тепер сває мірошника, а придане—моє. Салдат кому не служить—ні за ким не тужить. Виручка у руках, можна й самому за діло прийнятись. Не буде тепер Харка Тригубенка, а буде Харитон Іванович Тригубов. Тільки я уже не дурний: у ночі на греблю мене ніякими витребеньками не заманеш...

І став піднимати ся на гору.

Озирнув ся мірошник навкруги: а хто-ж йому тепер поможе? — не має нікого. Дорога потемнішала, у болоті заквакала сонна жаба, в очеретах бухнув сердито буяй... А місяць тільки краєм ока визирає з-за лісу: що то тепер буде з мірошником Пилипом?

Глянув, моргнув і зайшов собі за ліс...

А на греблі чорт стойть, у боки держить ся, регочеть ся. Дріготить від його реготу старий млин, так що з щелин борошно курить; у лісу усяка лісна погань, а у воді водяна прокинулись, забігали, показують ся хто тінню з лісу, хто неясною мракою на воді; заходила і ковбаня, закурилась білим туманом, і пішли по ній кружки. Глянув мірошник — обмер: з під води дивиться на нього синє обличє з потусклівими недвижними очима, і тільки довгі вуси ворушать ся

мов у водяного таркана. Точнісенько дядько Омелько вирина з ковбані прямо до яворів...

Жид Янкель давно уже пробрав ся тихенько на гору, підняв одежду, котру скинув з себе чорт і шмигнувши під явори, скоренько завязав клунок. Не каже уже нічого про збитки; та скажу вам, тут на усякого чоловіка напав бижах. Які вже тут збитки!... Закинув клунок на плечі і тихенько зашлюпав собі по стежці поза млином, на гору, за другими.

Кинув ся і мірошник до свого млина, — хоч запертись та розбудити підсипку. Тільки вийшов з під яворів, а чорт до нього, Пилип від нього, та за двері, та у хатинку, та мерцій засьвічувати огні, щоб не так було страшно, та упав на долівку, і давай голосити на все горло, от подумайте-ж — зовсім же так, як жиди у своїй школі.

А той уже літає — вєть ся над дахом та в віконце свою цікаву пику суне та крилом бє у стекло, — не знає, куди пробратись, щоб ухопити ласий шматок...

Нараз — геп... Бебехнулось щось об долівку, мов здоровенна кішка упала. Се проклятий у трубу влетів, ударив ся, підскочив... І чує мірошник: сидить уже на спині і запускає кігті.

Нічого не вдієш!..

Шурх — знов... Потемніло в очах, поволік мірошника по темному та тісному місцеви; посыпалась глина, сажа підняла ся хмарою і назад... От уже труба у низу в купі з млиновою

кришею\*), котра становить ся усе менше і менше, наче і млин і гребля і явори і ковбаня падають кудись у провал... А в тихій млиновій загаті, що лежить у низу рівна, мов на тарілці, видніється ся перекинуте небо і зірки миготять собі тихенько, як і завжди...

Та ще бачить мірошник: у тій синій глибині, перекриваючи зірки летить мов шулик, потім мов ворона, потім мов воробець, а ось уже мов велика муха...

»Осе-ж він мене виволік так високо, — подумав мірошник. — От тобі, Пилипку, й дехід і багатство і шинки і роскіш. А чи не має там де хрещеної душі, щоб крикнула: «Кинь, се мое?«

Нема нікого! Прямо під ним спить собі млин, і тільки з ковбані здоровезна уся та пика утопившого ся дядька Омелька дивить ся скляними очима і тихо съміється і моргає вусом...

Далі, на гору підіймається ся жид, зігнувшись під важким білим клунком. На половині гори Харко стоїть і, прикривши долонею очі, дивиться у небо. Е, не подумає він визволити хазяїна, бо уся виручка корчмова зостається ся на його долю.

Ось розсипаний гурток дівчат обігнав уже Опанаса Нешвидкого, з його волами. Дівчата летять мов божевільні, а Нешвидкий, хоч і дивить ся прямо у небо, лежучи на возі, і хоч

\* ) дахом.

душа у нього гарна, та очи його темні від горілки, а язык мов колодам... Нікому, нікому гукнути: »Кинь, се мое!«

А ось і село. Ось замкнений шинок, сплючі хати, садочки, ось і високі тополі і маленька удовина хатка. Сидить на призьбі стара Пріська з дочкою і плачуть обнявши... А чого ж вони плачуть? Чи се того, що завтра їх мірошник прожене з рідної хати?

Зашеміло у мірошника серце. Е, хай хоч сі з адують мене лахом! Зібравсь духом, та й крикнув:

— А не плач, Галю, не плач, небого! Прощаю уже вам усі довги і з процентами... Ой, лихо мені гірше вашого: волочить мене нечистий, мов павук маленьку мушку...

Видко чутке дівоче серце... Де-б, здається, почути на такій далечині, а Галя усе таки здрігнула і підняла до гори чорні, заплакані очі...

— Прощайте, карі оченята, — зітхає мірошник та нараз бачить: скопила ся дівчина руками за груди та як набере духу та як крикне:

— Кинь, проклятий чортяка! Кинь, се мое!

Неначе ціпом, з розмаху, різнуло чортяку по ушах; стрепенув ся, розпяв пазурі, і понісся Пилип у низ, як перце, повертаючись з боку на бік.

Летить, а чортяка як камінь за ним. Тільки долетить і придергжть мірошника, а Галя знов:

— Кинь, проклятий, — се мое!

Він і випустить, а мірошник знов полетить, та так до трьох разів, а уже у низу і болото, що між селом і млином розстеляється усе ширше та ширше.

Тор-рох! Ударився мірошник у мяке болото з усього розмаху, так що куширувесь сколихнувся, мов на пружинах, та знов мірошника сяжнів на дві у гору і підкинув. Упав знов, скопився на рівні ноги та бігом-летом та через сплячого підсипку та трохи не вибив з петлями дверий — і ну босий з гори чесати зусії сили... Сам біжить і тільки скрикує, — все йому здається, ось-ось чортяка на нього налетить.

Добіг до крайньої хати та через тин летом та у двері та став посеред удовиної хати і тут тільки опамятається:

— А ось я і у вас, слава Богу!

## XII.

Оти ви подумайте собі, добрі люди, що тільки він укоїв: рано в ранці, що й сонце тільки-що думає сходити і череди ще не виганяли, а він без шапки, простоволосий та без чобіт, босий, та увесь розхристаний приперся у хату до двох незамужніх баб, до удови з молодою дочкою! Е, що там ще без шапки: слава Богу, що хоч чого другого не згубив по дорозі, тоді-б уже на віки бідних бабів осоромив!.. Та ще й кажеть: «А слава-ж Богу! От я і у вас».

Стара тільки руками сплеснула. А Галя зіскочила в одній сорочці з лавки, та мерщій запаску на себе та плахту та до мірошника:

— Ти що се, розбишако, робиш? Обшив ся, чи що, своєї хати не знайшов, у нашу ось та-  
кий увалив ся, га?

А мірошник стоїть проти неї, дивить ся приємно, хоч трохи й вилупивши очі, і каже: «Ну, бий собі скільки хочеш».

Вона його — раз!

— Бий ще!

Вона його — у друге.

— От тако-о! Може, ще даси?

Вона й у третє. Та тут бачить, що йому ні-  
чогісенько, стоїть собі та дивить ся на неї при-  
ємним оком, — сплеснула руками та у голос.

— Ой лихо мінї, біdnїй сирітцї, хто за ме-  
не заступить ся!... Ой, і що-ж се за чоловік та-  
кий: Мало йому, що обдурив мене молоду, що  
у турецьку віру хотів зманити, так ще й неславу  
на мене, сироту, навів, на все село осоромив.  
А тепер от подивіть ся на нього, люди добрі:  
я його уже тричі ударила, а він хоч би повер-  
нув ся. Ой, і що-ж мінї ще з таким чоловіком  
робити, порадьте мінї! Я-ж і не знаю уже...

А мірошник питає:

— Ну, будеш ще бити, чи нї, кажи прямо?  
Не будеш, так я уже на лавку сяду, — замо-  
рив ся.

У Галії знов було заходили руки, та стара  
уже догадалась, що тут щось діло не дуже то  
просте, і каже дочці:

— Підожди бо дочки! Що ти, нічого гар-  
ненько не спитавши, так прямо долонями й пле-  
щеш по чужій пиці. Хиба ти не бачиш, парубок

щось з глузду з'їхав. А скажи, небораче, відкіля ти такий сюди увалив ся, та ще й кажеш: »Слава Богу, от я і у вас!« — коли тобі тут не треба-б і бути?...

Мірошник протер очі і каже:

— От скажіть ви мені, тіточко, по совісти, чи я сплю, чи я по сьвіту ходжу? А з уchorашнього вечора пройшла одна ніч, чи цілий рік та я-ж тепер до вас з свого млина, чи з неба звалив ся?

— Тю! перехрестись ти, чоловіче! І що се ти таке плещеш язиком, га? Мабуть тобі приверзлось!

— Не знаю, пані-матко, не знаю, сам уже нічого не знаю.

Сів було на лавці біля вікна, дивить ся — за вікном поуз хату, по холодочку шкандибає шинкар Янкель з здоровеним клунком на спині. Мірошник скочив на рівні ноги, показує бабам у вікно і каже:

— Се хто іде, га?

— Та се-ж наш Янкель.

— А що він несе!

— Клунок з міста.

— Так се ви кажете, що мені приверзлось? Та от же й жид вернув ся. Я його зараз бачив біля млина, з сим самим клунком.

— А чому-б же йому й не вернутись!

— Та його-ж торік чорт затаскав — хапун.

Ну, одно слово, було тут багато дива, як почав мірошник розказувати усе, що йому трапилося. А, тимчасом, проти хати, на улиці, уже

й люди стали збиратись та зазирати у вікна та стукати:

— Осе, кажуть, оказия, так оказия: мірошник простоволосий та розхрістаний, без чобіт і без шапки, через поле прямо до удови прибрав і сидить тепер у хаті.

— Ей, скажи лишень нам, чоловіче добрий, а до кого се ти такий чепурний бігаєш: до старої Приськи чи може до молоденької Галі?...

Ну, тут, я думаю, самі ви уже догадались, що таку славу на бідну дівчину навести дурно не можна. Прийшлося мірошникови женитись. Та й сам Пилип признавався мені не раз, що Галю удовину завжди кохав, а після тої ночі, як побував у пазурах нечистої сили, то Галя його визволила, — така вона йому стала мила, що уже-б його ніхто і палкою від неї не відігнав.

Живуть тепер у млині і уже діток мають. А про шинок мірошник більше й не думав і процентів не брав. І як, було, при ньому почне хто балакати, щоб випровадити жида Янкеля к чортовій матері з села, він тільки рукою махне.

— А шинок, — питает у того чоловіка, — як ви думаете, зостанеть ся?

— А шинок зостанеть ся, — куди-ж його діти!

— А хто-ж у ньому сидіти-ме?.. — Може часом, чи не ви сядите?

— А що-ж, може і я-б сїв...

Так він було тільки свиснеть...

## XIII.

Еге, так ось яка оказия трапилась мірошникови, — така оказия, що й досі ніяк не розбереш: чи було се усе, чи сього — таки зовсім не було. Як сказати — брехня, так не такий мірошник чоловік, щоб брехати. Та й підсипка Гаврило теж ще живе у млині, і хоч сам признається ся, що дуже був п'яний у ту ніч, а все таки памятає добре, як мірошник йому сам двері відчинив, і ще Гаврило помітив, що у хазяїна обличє білійше від муки. І Янкель прийшов на зорі, і Опанас приїхав до дому босий і п'яний... Значить, і приверзтись все се мірошникови — не приверзлось.

Ну, а знов же і те узяти: як же воно могло бути, коли для сього усього треба цілий рік, а мірошник на другий ранок уже до Галі прибіг босий: що люди бачили і дивувались, що таке за нужа мірошникови, з усьої сили, босому, до дівчини через поле бігти.

Е! краще уже, мені так здається, і не розбирати сього діла. Було воно там, чи не було, а тільки ось що я вам від себе уже скажу: може є у вас де-небудь знайомий мірошник, або хоч не мірошник, та такий чоловік, у котрого два шинки... Та ще може жидів лає, а сам обдирає людий як липку, — так прочитайте ви тому знайомому от отсе оповідане. Уже я заручусь, діло відоме, покинути він може, сього діла не покинеть, — ну, а вам чарку горілки піднесе і, хоч на сей раз, водою її не розбавить.

Ну, а є і такі люди (се уже діло відоме), що як вислухають се оповіданє, так і почнуть гавкати на тебе як собаки. Так я таким скажу ось що: лайтесь собі, скільки охота, а тільки я вам пораджу по правдї: стережіть ся, щоб, бува', не трапилось вам як мірошникови.

Бо, бачите, ново-каменські люди не раз після того бачили того самого чортяку: з того часу, як покоштував мірошника, уже не хоче вернутись до себе без гарної поживи... Літає, як одстала птиця і все виглядає...

Так от, добрі люди, стережіть ся ви потроху, щоб, бува', не трапилось вам чого недоброго...

А поки-що, прощавайте! Коли розказав що не так, як би вам бажалось, — вибачте мені простому чоловікови...

---

**НАКЛАДОМ**  
**»українсько-руської видавничої спілки«**  
 вийшли досі:

І. серія: Белетристика.

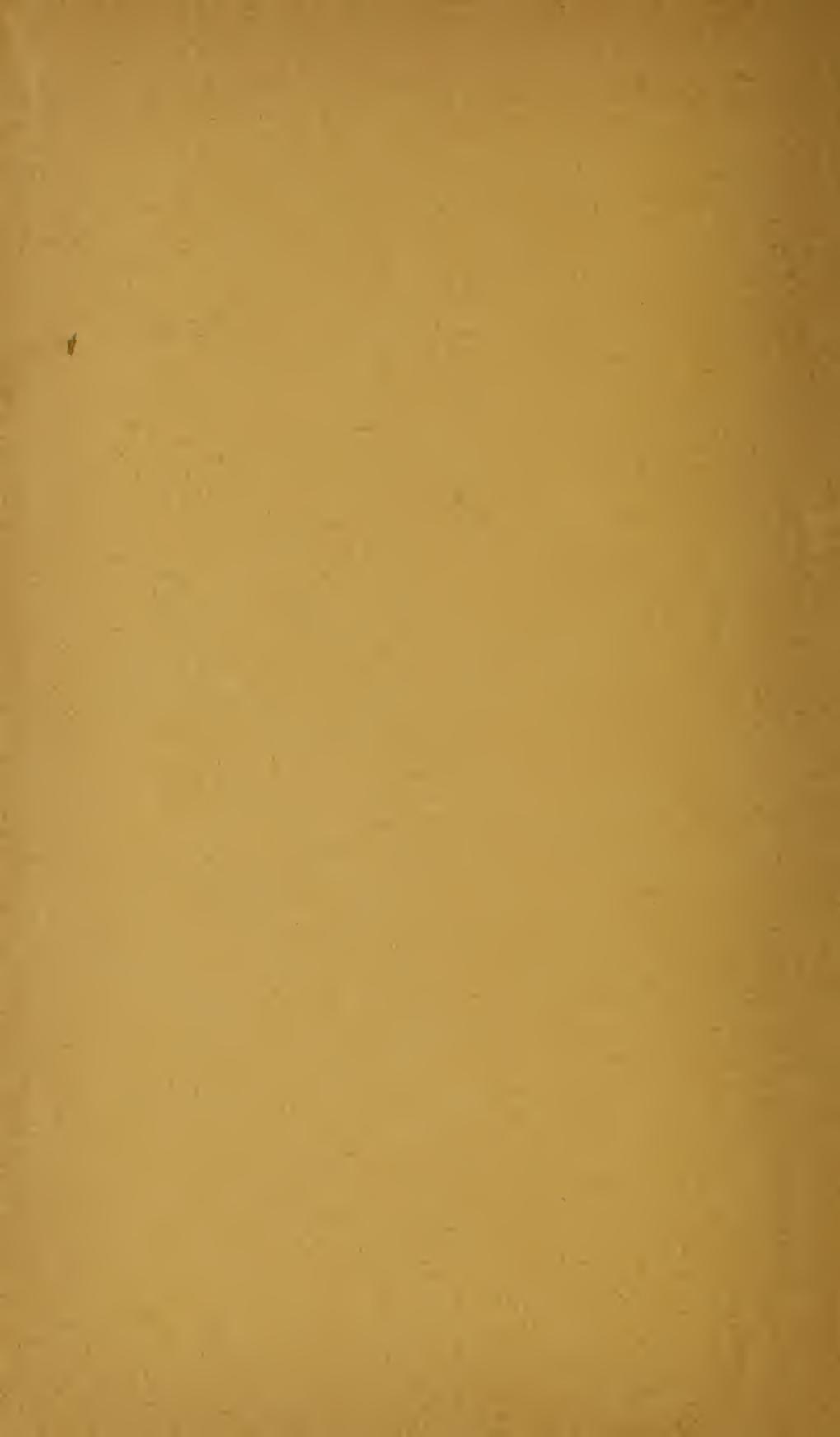
1. Степан Ковалів: Дезертир . . . .	опр.	1·60	кор
2. Іван Франко: Поеми . . . .	>	1·60	>
3. Ольга Кобилянська: Покора . . . .	>	1·40	>
4. Гю де Мопасан: Дика пані . . . .	>	1·30	>
5. Іван Франко: Полуйка . . . .	>	1·40	>
6. Наталія Кобринська: Дух часу . . . .	>	1·60	>
7. Кнут Гамсун: Голод . . . .	>	2·20	>
8. Леся Українка: Думи і мрії . . . .	>	1·60	>
9. Ст. Ковалів: Громадські промисловці . . . .	>	1·60	>
10. Уїлліям Шекспір: Гамлет, принц данський, переклад П. Куліша виданий з передмовою Др. Івана Франка . . . .	>	1·80	>
11. Генрік Понтопідан: Із хат . . . .	>	1·40	>
12. Богдан Лепкий: З життя . . . .	>	1·20	>
13. Гергарт Гауптман: Візник Геншель, драма у 5. актах, переклад Антона Крушельницького . . . .	>	1·60	>
14. Михайло Коцюбинський: В путах шайтана «	«	1·60	»
15. Уїлліям Шекспір: Приборканна Гоструха, комедія в 5 актах, в перекладі П. Куліша, з передмовою Ів Франка . . . .	>	1·40	>
16. Панас Мирний: Лихі люди, повість . . . .	«	1·60	>
17. Володимир Короленко: Судний день, в перекладі Олекси Журбенка . . . .	«	1·20	>

ІІ. серія: Национальна бібліотека.

1. К. Кавці: Народність і її початки, з додатком Вячеслава Будзиновського	брош.	0.60	кор.
2. Фр. Енгельс: Людвіг Фаєрбах, переклад Будового . . . .	>	1·50	>

Адреса: Львів, Чарнецького 26.







UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA



3 0112 040832799